

Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: **percepcije, stavovi i iskustva javnosti**

Diskriminacija
u Bosni i Hercegovini:
**percepcije, stavovi
i iskustva javnosti**

Sadržaj

Akronimi i skraćenice	4
Sažetak	5
Poglavlje I: Uvod	7
Poglavlje II: Metodologija	10
Rezultati istraživanja	13
Poglavlje III: Percepcije diskriminacije	13
Poglavlje IV: Socijalna distanca	24
Poglavlje V: Lična iskustva	32
Poglavlje VI: Zaključak	42

Akronimi i skraćenice

BiH: Bosna i Hercegovina

ZRS: Zakon o ravnopravnosti spolova

ZZD: Zakon o zabrani diskriminacije

Misija: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini

MLJPI: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH

IO: Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH

Sažetak

U ovom Izvještaju predstavljeni su rezultati istraživanja Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini (Misija), koje je provedeno od 12. augusta do 13. septembra 2019. godine. Istraživanjem su ispitane percepcije, stavovi i lična iskustva na reprezentativnom uzorku od 1001 punoljetne osobe (523 muškaraca i 478 žena) u pogledu diskriminacije u Bosni i Hercegovini (BiH). Istraživanje je provedeno metodom *licem u lice*, uz maksimalnu pogrešku uzorka +/- 3,1% i omogućilo je razmatranje rezultata na osnovu spola, dobi, prihoda i obrazovanja. Prema podacima dostupnim Misiji, ovo je prvo takvo istraživanje provedeno u BiH od 2011. godine.¹ Istraživanje je Misiji pružilo jedinstven, ažuriran i uporediv uvid u stavove prema diskriminaciji te tipove i rasprostranjenost diskriminacije u BiH, posebno imajući u vidu da su ispitana i lična iskustva pojedinaca/ki u vezi sa diskriminacijom te stavovi prema drugima.

Misija je provela ovo istraživanje kako bi se dobio uvid u opće razumijevanje diskriminacije, broj osoba koje smatraju da su bile izložene diskriminaciji, broj slučajeva diskriminacije kojima su ispitanici/e svjedočili/e, kao i da se ocijeni socijalna distanca kao pokretača predrasuda i stereotipa.

Podaci prikupljeni i predstavljeni u ovom Izvještaju daju značajnu sliku trenutnog stanja o tome što stanovnici/e BiH misle o diskriminaciji. Ove informacije se mogu koristiti za formulisanje projekata i programa usmjerenih na suzbijanje diskriminacije te za izradu politika na lokalnom i državnom nivou. Nadalje, podaci se mogu koristiti kao temelj za razumijevanje promjena ideja i percepcija tokom vremena.

Iako se iz rezultata mogu izvući mnoge pouke, cilj Misije nije dati iscrpne zaključke i analize. Umjesto toga, Misija će razmotriti neka ključna pitanja. Ona uključuju snažnu diskriminaciju i duboko ukorijenjene negativne stereotipe prema Romima/Romkinjama te pojedincima/kama i grupama koje su brojčano etničke manjine u svojim zajednicama, poput povratnika/ca, vjerskih manjina i migranata/tica, i diskriminaciju na osnovu nečije seksualne orijentacije ili identiteta. Osim toga, postoji velika zabrinutost zbog zastupljenosti diskriminacije na osnovu spola. Pozitivna je činjenica da su rezultati pokazali inkluzivne stavove prema osobama sa invaliditetom i snažnu sklonost prema nerazdvajanju djece različitih nacionalnosti u školama. Velika većina, odnosno 87% ispitanika/ca, smatra diskriminaciju široko rasprostranjenim problemom u BiH, a nekih 75% ispitanika/ca smatra da najveći stepen diskriminacije postoji u domenu zapošljavanja. Opći trendovi koji su dalje razrađeni u tekstu jesu da mlađa generacija percipira manju diskriminaciju u odnosu na starije generacije te da ispitanici/e sa višim nivoom obrazovanja smatraju diskriminaciju rasprostranjenijom u odnosu na ostale ispitanike/ce.

Ovaj Izvještaj ima sljedeću strukturu: Poglavlje I (Uvod) daje pregled situacije u pogledu rasprostranjenosti diskriminacije u BiH te navodi zašto je Misija provela ovo istraživanje i objašnjava prednosti i relevantnost iste. Poglavlje II (Metodologija) objašnjava metodologiju istraživanja i socio-demografsku pozadinu uzorka. Poglavlje III (Percepcije diskriminacije) predstavlja rezultate istraživanja u vezi sa percepcijama i razumijevanjem diskriminacije.

¹ Pogledajte Fond "Otvoreno društvo Bosne i Hercegovine", *Izvještaj o rezultatima ispitivanja javnog mnjenja o percepciji i iskustvu diskriminacije*, https://www.diskriminacija.ba/sites/default/files/Diskriminacija_izvjestaj_final.pdf

Poglavlje IV (Socijalna distanca) donosi rezultate koji se odnose na socijalnu distancu, drugim riječima, na percipirani ili željeni stepen udaljenosti između pripadnika/ca jedne i pripadnika/ca druge društvene grupe. Daje se uvid u to koje su grupe najviše marginalizirane. Podaci o socijalnoj distanci daju sliku o tome kako društvo samo sebe dijeli, koliko su takve podjele duboke i, najvažnije, kako se boriti protiv njih. Postavljena su pitanja da li ispitanici/ce imaju prijatelja/icu, kolegu/icu ili poznanika/cu koji/e pripadaju određenoj grupi te da li se slažu ili ne slažu sa nizom izjava o pojedincima/kama koji/e pripadaju nekoj od navedenih grupa. Poglavlje V (Lično iskustvo) razmatra rezultate koji se odnose na lična iskustva u vezi diskriminacije i to da li su ispitanici/ce bili/e direktno izloženi/e diskriminaciji odnosno da li su bili/e žrtve diskriminacije ili su svjedočili/e diskriminaciji drugih osoba. U poglavlju se analizira iskustvo ispitanika/ca o tome da li su ikad bili/e fizički napadnuti/e, uznemiravani/e ili ugroženi/e zbog pripadnosti određenoj grupi i da li su bili/e izloženi/e nepravičnom različitom postupanju u posljednjih 12 mjeseci. Prikazane su i analizirane osnove po kojima su se zlostavljanja dešavala, mjesta na kojima su se ista dogodila te mjere koje su poduzete nakon toga.

U Poglavlju VI (Zaključak) Izvještaj završava sa konačnim uvidima i trendovima u vezi dobi, spola, primanja i nivoa obrazovanja te se navode grupe za koje se smatra da su najčešće izložene diskriminaciji.

Kao što je pomenuto ranije, iako je to izvan opsega ovog Izvještaja, postoji značajna mogućnost za detaljnu statističku analizu usmjerenu na dalje formulisanje politika. Iz tog razloga, Misija je učinila dostupnim kompletni skup podataka u akademske i istraživačke svrhe. Podatke možete naći na <https://www.osce.org/node/444175>².

---

2 Podaci su u .sav formatu koji se mogu otvoriti kroz SPSS (Statistički paket za društvene nauke)

Poglavlje I:

Uvod

Iako postoji opći dojam da diskriminacija predstavlja široko rasprostranjen problem – što je potkrijepljeno izvještajima raznih međunarodnih i domaćih organizacija - malo je podataka o percepciji građana/ki BiH o diskriminaciji i njihovom stavu i razumijevanju diskriminacije. Postoji mnogo razloga zašto je važno prikupljanje podataka o percepciji diskriminacije, posebno imajući u vidu da se diskriminacija javlja u različitim oblicima. Da bi se uspješno suzbila diskriminacija po određenom osnovu (spol, etnička pripadnost itd.), potrebno je razumjeti stepene diskriminacije i njene oblike u bilo kojem društvu. Ovo je naročito važno jer oblik i intenzitet diskriminacije često variraju s obzirom na različite zaštićene osnove. Pored toga, raspolagati solidnim podacima o percepcijama, iskustvima i stavovima ljudi prema drugima je presudno za formulisanje zakona i javnih politika. Da bi kreiranje politike bilo učinkovito, mora biti zasnovano na dokazima i mora uzeti u obzir kako građani/ke tumače i doživljavaju diskriminaciju.

Diskriminacija u BiH zabranjena je Ustavom BiH, entitetskim i kantonalnim ustavima i Statutom Brčko distrikta BiH, međunarodnim konvencijama i domaćim zakonodavstvom. Zakon o ravnopravnosti spolova BiH (ZRS BiH)³ garantuje ravnopravnost spolova svima i u svim sferama društva, uključujući, ali ne ograničavajući se na obrazovanje, ekonomiju, zapošljavanje i rad, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, sport, kulturu, javni život i medije.

Zakon o zabrani diskriminacije (ZZD) usvojila je Parlamentarna skupština BiH 2009. godine, a izmijenjen i dopunjen je 2016. godine. Cilj zakona je jačanje mehanizama BiH namijenjenih za borbu protiv diskriminacije, posebno diskriminacije osoba ranjivih socijalnih kategorija. Prema članu 2. ZZD-a *„Diskriminacijom će se, u smislu ovog zakona, smatrati svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditet, starosna dob, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogućiti ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života”*. Važna i svojstvena karakteristika ovog istraživanja je da mjeri iskustva i stavove prema diskriminaciji kroz višestruke osnove za zaštitu od diskriminacije iz ZZD-a BiH. Provodeći ovo istraživanje, Misija se oslanjala na definiciju diskriminacije iz ZZD-a i na zaštićene karakteristike koje su sadržane u istom.

Član 7.(2) iz Poglavlja IV ZZD-a propisuje da: *„Ombudsmen Bosne i Hercegovine postupa u skladu sa ovim zakonom i Zakonom o ombudsmenu za ljudska prava BiH na način da u okviru svoje nadležnosti: ...na vlastitu inicijativu, provodi istraživanja u oblasti diskriminacije.”* Kao što je navedeno u izvještaju Misije za 2019. godinu „Procjena rada institucija BiH u borbi protiv diskriminacije”⁴, ni Institucija ombudsmena/

3 ZRS BiH je usvojen 2003. godine i dopunjen 2009. godine

4 Dostupan na <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/414671>

ombudsmana za ljudska prava BiH (IO) niti Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (MLJPI) nisu dostavili javnosti podatke na ovu temu. Navedeni izvještaj je sadržavao i preporuke, među kojima i preporuku IO da “provede istraživanja i mišljenja javnog mnjenja o stavovima javnosti prema diskriminaciji u skladu sa svojim mandatom sadržanim u članu 7. Zakona o zabrani diskriminacije” te preporuku MLJPI da “pokrene periodično istraživanje o stavovima javnosti prema diskriminaciji radi boljeg formulisanja politika.”

Preporuka Evropske komisije 2018/951 od 22. juna 2018. godine o standardima za tijela za jednakost također nalaže institucijama da se uključe u istraživanje. Navodi se da bi „*države članice trebale omogućiti tijelima za jednakost da redovito provode neovisna istraživanja. Opsegom i konceptom istraživanja trebala bi se osigurati dovoljna količina pouzdanih kvantitativnih i kvalitativnih podataka o diskriminaciji kako bi se omogućila analiza koja je nužna za donošenje zaključaka utemeljenih na dokazima o glavnim problemima i kako ih riješiti.*”⁵

Jasno je da u ovom trenutku ni IO niti MLJPI nemaju kapacitete provesti ovo ključno istraživanje. Misija se zbog toga odlučila aktivirati i provesti ovo istraživanje te na taj način odgovoriti na gorespomenutu potrebu. Misija je bila posebno pažljiva prilikom traženja i uključivanja mišljenja širokog spektra učesnika/ca i osigurala je pravičnu zastupljenost u pogledu spola i dobi. Rezultati istraživanja neprocjenjivi su za formulisanje budućeg rada Misije u oblasti nediskriminacije i rada institucija BiH na osmišljavanju efikasnih javnih politika.

Postoji mnogo slučajeva socijalne diskriminacije koji izazivaju veliku zabrinutost u BiH. Naprimjer, etnička segregacija prisutna je u obrazovnom sistemu. Praksa „dvije škole pod jednim krovom” fizički razdvaja djecu na osnovu etničke pripadnosti, a svaka grupa uči po zasebnom nastavnom programu.⁶ Osim toga, u multietničkim sredinama postoji rasprostranjena praksa monoetničkih škola. Romi/Romkinje su žrtve sve jače socijalne isključenosti i diskriminacije, koja je posebno vidljiva u zapošljavanju, obrazovanju, stanovanju i pristupu zdravstvenim uslugama. Romska zajednica često je izložena incidentima koji su zasnovani na diskriminaciji ili su u vezi sa diskriminacijom, uključujući zločine iz mržnje i govor mržnje, verbalne ili fizičke napade, upotrebu pogrđnih izraza i uvreda i izražavanje negativnih stereotipa.⁷ Romske žene i djeca su izložena višestrukim oblicima diskriminacije i, kao rezultat toga, romska djeca imaju nisku stopu upisa u srednju školu i univerzitet i visoku stopu napuštanja školovanja. Žene u BiH suočavaju se sa stalnom marginalizacijom, naprimjer u politici, gdje su nedovoljno zastupljene zbog mnogih političkih, socio-ekonomskih i kulturoloških razloga, uključujući i rodne stereotipe.⁸ Žene se takođe suočavaju sa nejednakim pristupom tržištu rada te zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti. Pored toga, žene su drastično češće od muškaraca izložene nasilju i eksploataciji.⁹ Povratnička populacija se i dalje suočava s poteškoćama u pristupu pravima vezanim za tržište rada, socijalna primanja i zdravstvenu zaštitu.¹⁰ Diskriminacija zbog seksualne orijentacije ili identiteta istinski je problem, i sveprisutan je u zapošljavanju, obrazovanju, stanovanju i zdravstvenoj zaštiti, što može dovesti do govora mržnje i nasilja. Krivično gonjenje zločina iz mržnje kao i govora mržnje i dalje je nedovoljno,¹¹ jer prijavljeni napadi na osnovu seksualne orijentacije ili

5 Dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0951>

6 Za detaljnu analizu ovog pitanja i preporuke Misije, pogledajte javni izveštaj Misije iz decembra 2018. godine: „*Dvije škole pod jednim krovom*” - najvidljiviji primer diskriminacije u obrazovanju u Bosni i Hercegovini

7 Misija je prepoznala utjecaj negativnih stereotipa na podsticanje diskriminacije i u partnerstvu sa organizacijom civilnog društva „Post-konfliktnim istraživačkim centrom” podržala kampanju u borbi protiv negativnih percepcija ljudi prema Romima/Romkinjama.

8 Naprimjer, prema Izvještaju o rodnoj analizi za Bosnu i Hercegovinu: Prošireni sažetak (USAID, 2016) „U BiH rodni stereotipi i dalje igraju značajnu ulogu u političkom, ekonomskom i privatnom životu, podrivajući promociju ravnopravnosti spolova” i “Jedna trećina muškaraca i jedna petina žena doživljavaju muškarce kao bolje političke vođe od žena.”

9 Za podatke o učestalosti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini pogledajte Istraživanje o nasilju nad ženama: Bosna i Hercegovina - Izvještaj o rezultatima.

10 Pogledajte „Zaključna zapažanja o kombinovanim dvanaestim i trinaestim periodičnim izvještajima Bosne i Hercegovine” koje je Komitet za suzbijanje rasne diskriminacije usvojio na svojoj 96. sjednici (6. - 30. avgusta 2018.). Međutim, neophodno je napomenuti da je često teško, ako ne i nemoguće, razlikovati nedostatak pristupa zdravstvenoj zaštiti povratnika/ca zbog diskriminacije od opšteg nedostatka pristupa zbog lošeg kvaliteta usluga za sve osobe.

11 Pogledajte Izvještaj Evropske unije o napretku za Bosnu i Hercegovinu u 2018. godini

identiteta žrtava nisu efikasno istraženi.¹² Osobe s invaliditetom suočavaju se sa diskriminacijom u pristupu obrazovanju, zapošljavanju, socijalnoj zaštiti i zdravstvenoj zaštiti. Neprimjenjivanje relevantnih propisa doprinosi isključenju djece i mladih osoba sa invaliditetom iz obrazovnog sistema.

Svi ovi slučajevi socijalne diskriminacije dokumentovani su na različite načine: kroz široki angažman Misije sa civilnim društvom u BiH; kroz žalbe upućene na IO te predmete dostavljene sudovima itd. Kao što je predviđeno članom 8. ZZD-a, „*nadležne institucije u Bosni i Hercegovini dužne su voditi redovnu evidenciju svih slučajeva prijavljene diskriminacije, a prikupljene podatke obavezno dostavljati Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.*” Međutim, postojeće baze podataka (u pravosudnim institucijama i Instituciji ombudsmena/ombudsmana) imaju mnogo nedostataka, uključujući nedostatak razmjene podataka i odgovarajućeg izvještavanja. Uz to, postotak prijavljivanja slučajeva diskriminacije je nizak, što znači da ne postoji institucionalna evidencija o mnogim pojedincima/kama koji/e su doživjeli/e diskriminaciju.¹³ S ciljem da se nadomjesti nedostatak gorenavedenih podataka, Misija je odlučila provesti istraživanje koje će dati cjelovitu i reprezentativnu sliku diskriminacije u BiH.

Izrađen je niz pitanja kojim je omogućeno da se kroz rezultate prikaže kako stanovnici/e u BiH gledaju na diskriminaciju i koja je njihova percepcija o rasprostranjenosti diskriminacije. Ispitanicima/ama su postavljena pitanja i u kojoj mjeri, protiv kojih grupa i u kojim društvenim oblastima je po njihovom mišljenju diskriminacija rasprostranjena.

Istraživanje je imalo za cilj prikupiti podatke o obimu diskriminacije u zemlji i o ličnoj izloženosti diskriminaciji. Ispitanicima/cama je, dakle, postavljeno pitanje da li su bili/e lično izloženi/e nepravdom različitim postupanjima ili uznemiravanju. Pored toga, Misija je postavljala pitanja o iskustvima ispitanika/ca kao svjedoka/kinja, odnosno da li su u posljednjih 12 mjeseci svjedočili/e nepravdom različitim postupanjima ili uznemiravanju. Misija je uz svako pitanje tražila i dodatno objašnjenje, odnosno da li se nepravdom različito postupanje ili uznemiravanje temeljilo na određenoj osnovi.

Drugi važan cilj istraživanja bio je da se dobije uvid u znanje ispitanika/ca o raspoloživim resursima u vezi sa diskriminacijom te kako su reagirali/e na slučajeve diskriminacije u svom životu. Zatim, svrha istraživanja je bila i da se prikupe podaci o tome koliko su efikasni mehanizmi za pružanje odgovora na diskriminaciju. Kako bi se postigli ovi ciljevi, Misija je postavila pitanje koje su to institucije ili organizacije centralne za sprečavanje i suzbijanje diskriminacije u BiH. Ispitanicima/cama je također postavljeno pitanje o njihovom znanju i razumijevanju ZZD-a i mišljenju o njegovoj učinkovitosti.

Konačni cilj istraživanja bio je da se ispita mišljenje anketiranih o različitim grupama kako bi se prikupili podaci o intenzitetu i stepenu negativnih stereotipa kao pokretača diskriminacije. Od ispitanika/ca je zatraženo da odaberu opciju u skali koja ide od „u potpunosti se slažem” do „uopšte se ne slažem” u izjavama kao što su: *“migrantima/cama treba dozvoliti da se nasele u našoj zemlji”, “pokušavam izbjeći kontakt s ljudima koji imaju mnogo niže obrazovanje od mene” i “djeca u BiH trebaju pohađati monoetničke škole.”* Odgovori na ova pitanja Misiji su omogućili uvid u to šta ispitanici/ce zapravo osjećaju i misle o različitim grupama i temama, a da im se ne postavljaju takva pitanja direktno. Ovakav način postavljanja pitanja omogućio je da se dobiju iskreni odgovori na osjetljive teme.

12 Naprimjer, Ustavni sud BiH u svojoj odluci AP 4319 od 19. decembra 2018. godine utvrdio je da BiH nije učinkovito istražila napade na učesnike/ce Queer Film Festivala u Sarajevu, kršeći na taj način prava prijavitelja/ica iz člana 3. (zabrana torture) i člana 14. (nediskriminacija) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

13 Izvještaj o rodnoj analizi za Bosnu i Hercegovinu: Prošireni sažetak (USAID, 2016).

Poglavlje II:

Metodologija

U cilju osiguranja integriteta i reprezentativnosti, Misija je povjerila provedbu istraživanja agenciji sa dugogodišnjim iskustvom. Uz nadzor Misije, vanjska Agencija (PRIME Communications iz Banjaluke) provela je istraživanje i obavila intervjue sa 1001 osobom širom BiH. Misija je izradila upitnik u saradnji sa Agencijom i vanjskim ekspertima/cama, a izradi konačne verzije upitnika je prethodilo nekoliko savjetodavnih sastanaka održanih sa predstavnicima/ama Agencije i ekspertima/cama Misije u oblasti ljudskih prava.

Istraživanje *licem u lice* je provedeno u periodu od 12. augusta do 13. septembra 2019. godine na uzorku od 1001 punoljetnog/e građana/ke u BiH. Ispitanici/ce nisu samostalno popunjavali/e upitnik, nego im je ispitivač/ca postavljao/la pitanja. Terenski rad su obavljali/e kontrolori/ke i ispitivači/ce iz Agencije Prime Communications. Od ukupnog broja intervjua, 21,1% su kontrolisani, od kojih je 3,1% bilo direktno kontrolisano (intervjui su obavljani u prisustvu kontrolora/ke), 1,3% je bilo kontrolisano metodom vršenja nadzora na terenu (kada je kontrolor/ka naknadno posjetio/la ispitanike/ce i provjerio/la da li je ispitivač/ca obavio/la intervju sa ispitanikom/com), a 18,1% je kontrolisano telefonskim putem (kada je kontrolor/ka putem telefona provjerio/la da li je ispitivač/ca obavio/la intervju sa ispitanikom/com).

Sljedeće specifikacije su praćene tokom obavljanja istraživanja:

- Ciljani uzorak obuhvatio je minimalno 1000 odraslih ispitanika/ca, starijih od 18 godina, koji/e su odabrani/e u skladu s kriterijima reprezentativnosti uzorka, kao što je to objašnjeno u donjem dijelu teksta,
- Posebna pažnja u anketiranju je posvećena spolu, etničkoj pripadnosti, nivu obrazovanja, dobi, entitetskoj rasprostranjenosti stanovništva i prihodu porodice.

Rezultati istraživanja bit će predstavljeni u ovom Izvještaju. Podaci su analizirani uzimajući u obzir dob, spol, obrazovanje i nivo prihoda ispitanika/ca. Međutim, kako bi se izbjeglo da Izvještaj bude preopterećen količinom podataka, uključeni su samo rezultati jakog statističkog značaja kao što su trendovi i velike razlike između grupa. Naprimjer, gdje je 40% muškaraca i 42% žena imalo određeno mišljenje, podaci nisu odvojeno prikazani. Ista metodologija primijenjena je za dob, nivo obrazovanja i prihode. Budući da postoji mnoštvo drugih načina na koje se podaci mogu analizirati, cijeli skup podataka je dostupan za preuzimanje na internetskoj stranici <https://www.osce.org/node/444175>.¹⁴

Nivoi prihoda i obrazovanja grupisani su u tri kategorije. Kategorije su niži nivo prihoda (do 249 KM i od 250 KM do 499 KM), srednji nivo prihoda (od 500 KM do 999 KM i od 1000 KM do 1499 KM) i viši nivo prihoda (od 1500 KM do 1999 KM i više od 2000 KM). Pored toga, obrazovanje je grupisano u tri kategorije, a to su osnovna škola, srednja škola i fakultet/univerzitet.

¹⁴ Podaci su u .sav formatu koji se mogu otvoriti kroz SPSS (Statistički paket za društvene nauke)

Metoda provođenja istraživanja: Postoje značajne prednosti kod obavljanja intervjua *licem u lice* za ovako specifičnu temu, jer je postignut visok stepen odgovora, povećana je količina i kompleksnost podataka koji su prikupljeni te su generalno dobiveni kvalitetniji podaci.

Uzimanje uzorka: Za dobijanje reprezentativnog uzorka stanovništva korišten je višestepeni slojeviti slučajni uzorak, sa vjerovatnoćom koja je proporcionalna uzorku (urbano-ruralno, regije, veličina naselja).

Prilikom odabira uzorka, uzeti su u obzir sljedeći demografski elementi:

- Broj stanovnika/ca u entitetima i Brčko distriktu BiH;
- Broj stanovnika/ca u pojedinačnim regijama i kantonima;
- Omjer između urbanog i ruralnog stanovništva u pojedinačnim regijama i kantonima;
- Veličina pojedinačnih naselja unutar jedne regije;
- Da broj muškaraca i žena bude približno jednak.

Istraživanje je provedeno u 29 opština u Federaciji BiH, u Brčko distriktu BiH i u 19 opština u Republici Srpskoj:

	Opštine
Republika Srpska	Regija Banja Luka: Banja Luka, Gradiška, Laktaši, Čelinac, Kotor Varoš.
	Regija Prijedor: Prijedor, Novi Grad.
	Regija Doboje: Doboje, Stanari, Derventa.
	Regija Bijeljina: Bijeljina, Ugljevik.
	Regija Zvornik: Zvornik, Bratunac, Srebrenica.
	Regija Istočna Republika Srpska: Sokolac, Pale, Višegrad.
	Regija Trebinje: Trebinje.
Brčko distrikt BiH	Brčko
Federacija BiH	Unsko-sanski kanton: Bihać, Cazin, Bosanska Krupa, Bužim.
	Tuzlanski kanton: Tuzla, Srebrenik, Živinice, Banovići, Lukavac, Kalesija.
	Zeničko-dobojski kanton: Zenica, Kakanj, Visoko.
	Srednjobosanski kanton: Donji Vakuf, Travnik, Vitez, Novi Travnik.
	Hercegovačko-neretvanski kanton: Mostar, Jablanica, Čitluk.
	Zapadnohercegovački kanton: Široki Brijeg, Ljubuški.
	Kanton Sarajevo: Centar, Ilidža, Novi Grad, Novo Sarajevo, Vogošća.
	Kanton 10: Livno, Tomislavgrad.

Proces kontrole istraživanja: Ispitivači/ce su se pridržavali/e nekoliko pravila prilikom odabira ispitanika/ca. Ispitivači/ce su dobili/e ime lokalne zajednice koju je trebalo posjetiti, odnosno uputstva o tome kako izabrati određenu ulicu, broj kuće koju prvo posjećuju te broj kuća koje treba preskočiti do sljedećeg istraživanja. Nakon dolaska u domaćinstvo, ispitivači/ce su odabrali/e punoljetnog ispitanika/cu čiji datum rođenja najviše odgovara datumu obavljanja posjete domaćinstvu. Na ovaj način je izbjegnuta svaka mogućnost da ispitivač/ca utječe na izbor ispitanika/ce, osiguravajući nasumičan uzorak. Ispitivači/ce su morali ispitati jednak broj muškaraca i žena.

Dopuštena statistička greška iznosi +/- 3,1%.

Socio-demografski podaci ispitanika:

		N	%
Spol	Muškarci	523	52,2
	Žene	478	47,8
Entitet	Republika Srpska	310	31,0
	Federacija BiH	671	67,0
	Brčko distrikt BiH	20	2,0
Mjesto stanovanja	Selo (do 2000 stanovnika/ca)	454	45,4
	Manja opština (od 2001 do 10 000 stanovnika/ca)	104	10,4
	Veća opština (od 10 001 do 20 000 stanovnika/ca)	85	8,5
	Manji grad (od 10 001 do 100 000 stanovnika/ca)	227	22,7
	Veći grad (više od 100 000 stanovnika/ca)	131	13,1
Dob	Od 18 do 29	240	24,0
	Od 30 do 44	317	31,7
	Od 45 do 59	250	25,0
	Stariji od 60 godina	182	18,2
	Odbija da odgovori	12	1,2
Obrazovanje	Samo osnovna škola završena	68	6,8
	Tehnička škola	167	16,7
	Srednja škola	445	44,5
	Viša škola i fakultet	278	27,8
	Odbija da odgovori	43	4,3
Izvori vijesti u BiH	TV	825	82,4
	Radio	322	32,2
	Dnevna štampa	230	23,0
	Sedmični/mjesečni magazini	97	9,7
	Internet portali	529	52,8
	Društvene mreže	470	47,0
	Javne debate	88	8,8
	Prijatelji/ce, porodica i poznanici	384	38,4
	Neki drugi način	0	0,0
	Ne zna	3	0,3
	Odbija da odgovori	1	0,1
Ukupni mjesečni prihod porodice	Do 249 KM	32	3,2
	Od 250 KM do 499 KM	124	12,4
	Od 500 KM do 999 KM	268	26,8
	Od 1000 KM do 1499 KM	196	19,6
	Od 1500 KM do 1999 KM	83	8,3
	Više od 2000 KM	246	24,6
	Odbija da odgovori	52	5,2
	Ne zna	0	0,0
Etnička pripadnost	Hrvat/Hrvatica	143	14,3
	Bošnjak/Bošnjakinja	460	46,0
	Srbin/Srpkinja	309	30,9
	Rom/Romkinja	2	0,2
	Ne identifikuje se sa bilo kojom etničkom grupom	22	2,2
	Odbija da odgovori	41	4,1
	Nešto drugo	24	2,4

Poglavlje III: Percepcije diskriminacije

U vrijeme provođenja ovog istraživanja Zakon o zabrani diskriminacije je bio na snazi već 10 godina. Međutim, podaci o tome koliko javnost razumije koncept diskriminacije, odnosno koliko je dobro upoznata s postojanjem ZZD-a su bili nedostadni i marginalni. Podaci o tome kako pojedinci/ke percipiraju diskriminaciju, kako je definišu, odnosno da li su svjesni/e postojanja Zakona o zabrani diskriminacije i relevantnih institucija su od izuzetne važnosti i koriste se u svrhu boljeg definisanja politika odnosno usmjeravanja inicijativa za podizanje svijesti. Uzimajući u obzir gorenavedeno, sastavljena su pitanja.

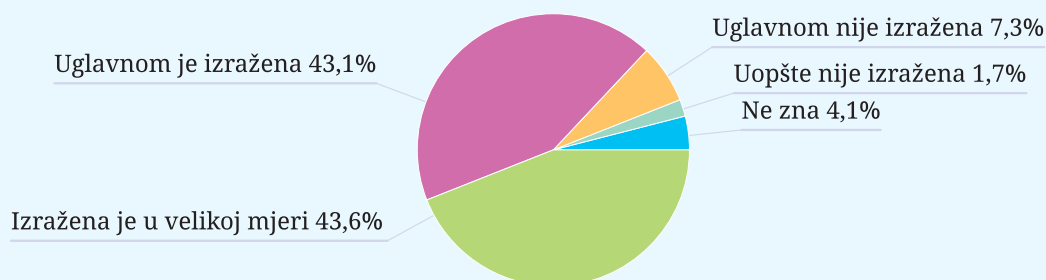
Prvo pitanje iz istraživanja bilo je pitanje tzv. *otvorenog tipa*: **Šta je za Vas diskriminacija? Kako Vi razumijete taj pojam?**

Postavljanjem ovog pitanja, Misija je željela ocijeniti razumijevanje javnosti o tome šta diskriminacija predstavlja u smislu povrede ljudskih prava. Najveći broj ispitanika/ca (oko 37%) izjednačio je diskriminaciju sa povredom ljudskih prava ili prava općenito (uskraćivanje prava, ugrožavanje, ograničavanje, ometanje, povreda, zabrana ostvarivanja određenog prava), oko 10% ispitanika/ca nije znalo odgovoriti na pitanje (*ne znam, ne mogu objasniti, bez odgovora*), 5% ispitanika/ca je izjavilo da se diskriminacija tiče nejednakosti općenito, a oko 3% ispitanika/ca je tvrdilo da se diskriminacija odnosi na loše postupanje poput omalovažavanja.

Ovi odgovori pokazuju da, iako postoji opšte razumijevanje o tome da diskriminacija predstavlja povredu ljudskih prava, diskriminacija se često miješa sa ostalim povredama ljudskih prava.

Grafikon 1.

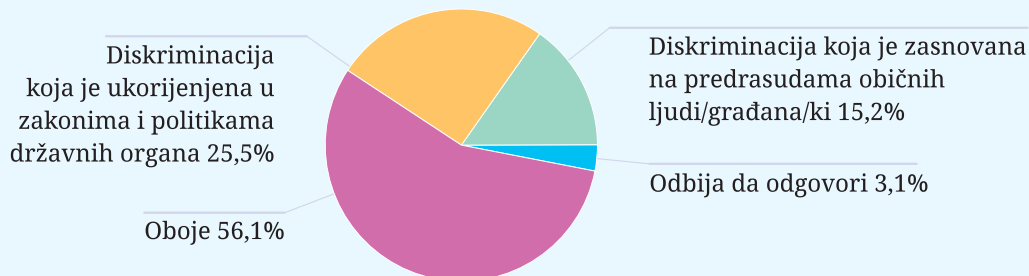
U kojoj mjeri je, po Vašem mišljenju, izražena diskriminacija u BiH?

Ukupno 87% ispitanika/ca smatra da diskriminacija predstavlja veliki problem u BiH. Ovakav podatak podrazumijeva da je diskriminacija općenito ozbiljno pitanje u BiH te potvrđuje potrebu za djelovanjem. Kada su podaci analizirani po nivoima obrazovanja ispitanika/ca, uočeno je da 86,3% osoba sa fakultetskim obrazovanjem diskriminaciju doživljava kao veliki problem u BiH, a da 76,5% osoba sa osnovnim obrazovanjem misli isto.

Grafikon 2.

Ako ste odgovorili da je diskriminacija izražena u velikoj mjeri ili da je uglavnom izražena, šta po Vama predstavlja veći problem?

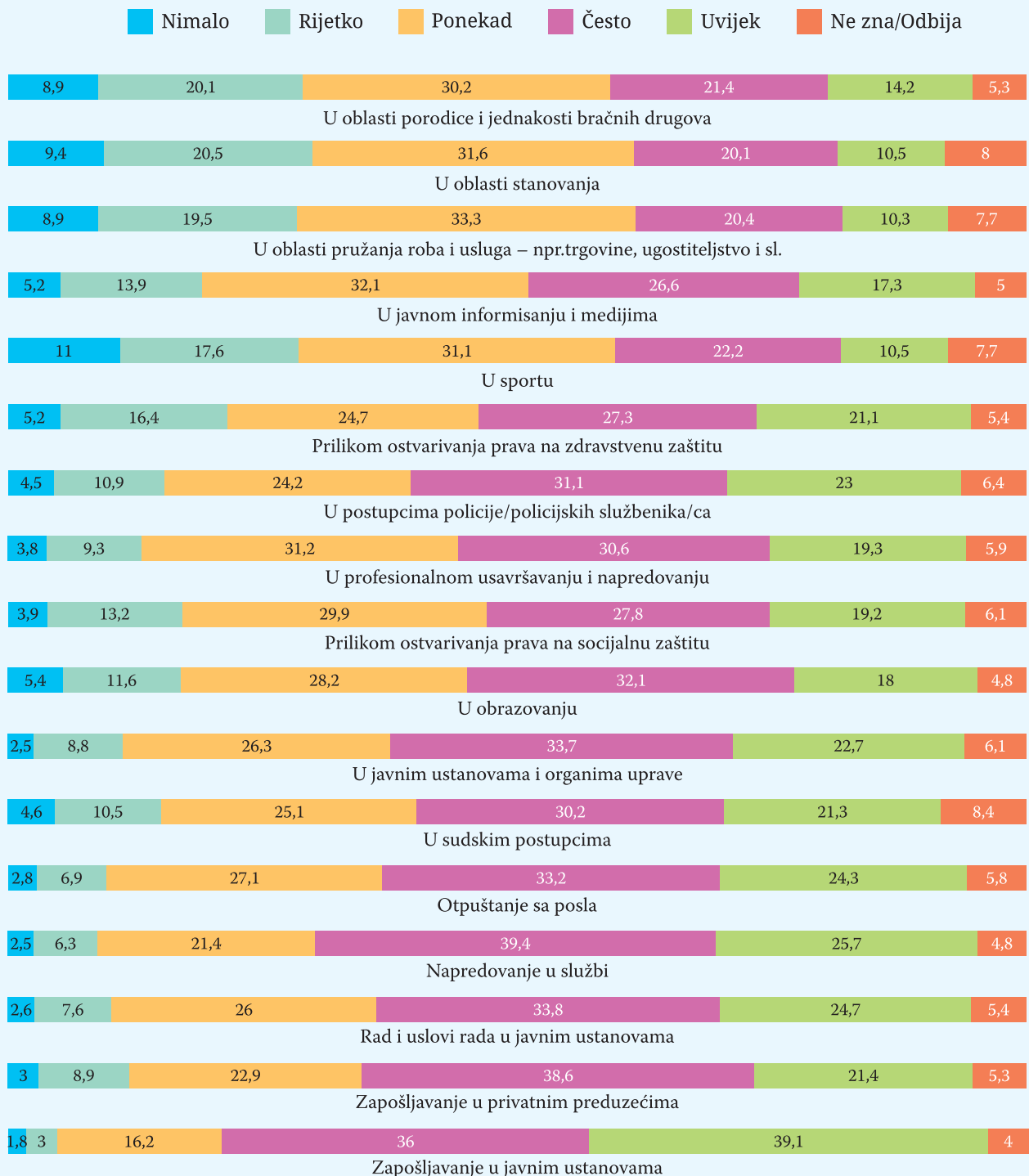
Na pitanje da li je diskriminacija ukorijenjena u zakonima i politikama državnih vlasti ili je zasnovana na predrasudama pojedinaca/ki, većina ispitanika/ca (56%) smatra da je u pitanju kombinacija navedenog.

Član 6. ZZD-a odnosi se na oblast primjene zakona i naglašava da "Ovaj zakon primjenjuje se na postupanje svih javnih tijela na nivou države, entiteta, kantona i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, općinskih institucija i tijela, te pravnih lica s javnim ovlaštenjima, kao i na postupanje svih pravnih i fizičkih lica, u svim a posebno u sljedećim oblastima..." Misija je uzela u obzir oblasti navedene u članu 6. te je tražila od ispitanika/ca da odgovore u kojoj mjeri je diskriminacija bila prisutna u svakoj od pomenutih najrelevantnijih oblasti. Ovo je urađeno s ciljem da se procijeni osjećaj ispitanika/ca o tome u kojoj mjeri je izražena diskriminacija u oblastima koja bi trebala biti zaštićena ZZD-om.

Grafikon 3.

Po Vašem mišljenju, koliko je diskriminacija raširena u sljedećim oblastima našeg društva?

Kao što se može vidjeti u Grafikonu 3, ispitanici/ce su ocijenili oblasti u vezi zapošljavanja kao oblasti sa najvećim stepenom diskriminacije. Naprimjer, 75,1% ispitanika/ca je navelo da zapošljavanje u javnim institucijama uvijek ili često implicira diskriminaciju, dok je 65,7% ispitanika/ca navelo isto kada je riječ o mogućnostima napredovanja na radnom mjestu. Ovi rezultati su u skladu sa onima koje je Misija predstavila u svojoj publikaciji *Analiza odgovora pravosuđa na izazove diskriminacije u Bosni i*

*Hercegovini (Analiza).*¹⁵ U *Analizi* se navodi da se 64,3% ispitanih predmeta diskriminacije odnosi na oblast označenu kao „Predmeti diskriminacije iz oblasti zapošljavanja, rada i radnih uslova što obuhvata i naknade, napredovanja u službi”, „otpuštanja sa posla”, „pristup zaposlenju, struci i samozapošljavanju” i „radne uslove”. U ovom istraživanju i u *Analizi* se navodi da je diskriminacija izuzetno rasprostranjena pojava u oblasti zapošljavanja.

Razvrstavanje podataka prema dobi ispitanika/ca pokazalo je da mlađe generacije u dobi od 18 do 29 godina imaju optimističnije stavove u odnosu na starije ispitanike/ce.

- 53,8% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 68,4% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 68% ispitanika u dobi od 45 do 59 godina i 70,3% ispitanika/ca starijih od 60 godina, primijetilo je prisustvo diskriminacije (često/uvijek) u oblasti napredovanja na radnom mjestu,
- 44,2% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 59,6% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 59,6% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 62,6% ispitanika/ca starijih od 60 godina primijetilo je prisustvo diskriminacije (često/uvijek) u javnim institucijama i organima uprave,
- 37,5% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 56,4% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 49,6% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 56,6% ispitanika/ca starijih od 60 godina primijetilo je prisustvo diskriminacije (često/uvijek) u oblasti profesionalnog usavršavanja i napredovanja.

Podaci su potom bili analizirani kroz prizmu stepena obrazovanja ispitanika/ca, gdje je uočena direktna veza između stepena obrazovanja i percepcije diskriminacije.

- 70,6% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 76,1% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 76,2% visokoobrazovanih ispitanika/ca smatra da je diskriminacija često (često/uvijek) prisutna prilikom zaposlenja u javnim institucijama,
- 55,9% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 64,5% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 69,8% visokoobrazovanih ispitanika/ca smatra da je diskriminacija često (često/uvijek) prisutna u oblasti napredovanja na radnom mjestu,
- 47,1% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 57,5% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 59,3% visokoobrazovanih ispitanika/ca smatra da je diskriminacija često (često/uvijek) prisutna u javnim institucijama i organima uprave,
- 32,3% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 42% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 52,9% visokoobrazovanih ispitanika/ca smatra da je diskriminacija često (često/uvijek) prisutna u javnom informisanju i medijima.

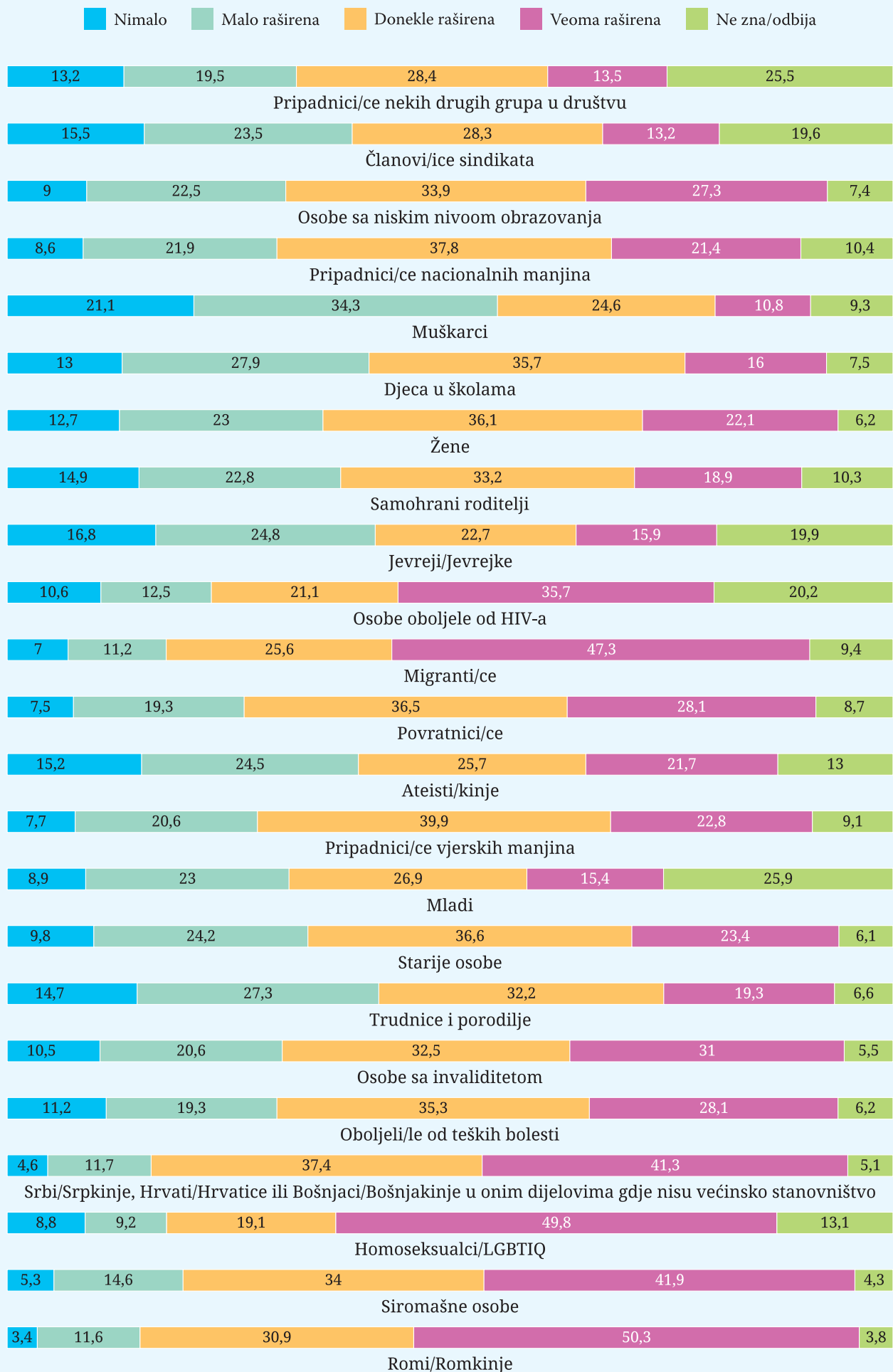
Osobe iz kategorije srednjeg nivoa prihoda percipiraju diskriminaciju kao više rasprostranjenu u odnosu na osobe koje se nalaze u nižim i višim kategorijama prihoda.

- 67,3% ispitanika/ca nižih prihoda, 79,9% ispitanika/ca srednjih prihoda i 70% ispitanika/ca viših prihoda smatra da je diskriminacija učestalo (često/uvijek) prisutna prilikom zaposlenja u javnim institucijama,
- 57,7% ispitanika/ca nižih prihoda, 66,6% ispitanika/ca srednjih prihoda i 55,7% ispitanika/ca viših prihoda smatra da je diskriminacija učestalo (često/uvijek) prisutna prilikom zaposlenja u privatnim firmama,
- 54,5% ispitanika/ca nižih prihoda, 63,1% ispitanika/ca srednjih prihoda, i 58% ispitanika/ca viših prihoda smatra da je diskriminacija učestalo (često/uvijek) prisutna u radu i uslovima rada u javnim institucijama,
- 60,2% ispitanika/ca nižih prihoda, 68,1% ispitanika/ca srednjih prihoda i 65,4% ispitanika/ca viših prihoda smatra da je diskriminacija jako raširena u oblasti napredovanja na radnom mjestu.

15 Dostupno na: <https://www.osce.org/bs/mission-to-bosnia-i-herzegovina/400553>

Grafikon 4.

Koliko je u našem društvu trenutno raširena diskriminacija pripadnika/ca svake od grupa koje ćemo Vam pročitati?

Član 2. ZZZD-a u definiciji pojma diskriminacije propisuje da nijedna osoba neće biti podvrgnuta drugačijem postupanju na osnovu *“njene rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditeta, starosne dobi, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svake druge okolnosti koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogućí ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života.”* Misija je koristila karakteristike navedene u članu 2. da bi ispitanike/ce pitala koliko je rasprostranjena diskriminacija za svaku od navedenih grupa.

81,2% ispitanika/ca najdiskriminiranijima smatra Rome/Romkinje, njih 75,9% siromašne osobe, 68,9% LGBTIQ osobe, 78,7% Srbe/Srpkinje, Hrvate/Hrvatice ili Bošnjake/Bošnjakinje koji prebivaju na područjima u kojima nisu većina, 62,7% vjerske manjine te 72,9% migrante/ice.

Odgovori pokazuju i povezanost između dobi i percepcije diskriminacije; mlađe osobe smatraju da je diskriminacija manje rasprostranjena.

- 53,8% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 63,1% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 67,2% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 71,5% ispitanika/ca starijih od 60 godina smatra da je rasprostranjena diskriminacija osoba oboljelih od teških bolesti,
- 54,2% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 60,8% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 71,6% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 68,7% ispitanika/ca starijih od 60 godina je izjavilo da je rasprostranjena diskriminacija osoba sa invaliditetom,
- 52,1% ispitanika/ca dobi od 18 do 29 godina, 56,8% ispitanika/ca dobi od 30 do 44 godine, 66% ispitanika/ca dobi od 45 do 59 godina i 68,7% ispitanika/ca starijih od 60 godina smatra da je rasprostranjena diskriminacija starijih osoba,
- 56,2% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 65,6% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 68,4% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 59,9% ispitanika/ca starijih od 60 godina smatra da je rasprostranjena diskriminacija pripadnika/ca vjerskih manjina,
- 58,4% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 70% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 68,4% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 58,8% ispitanika/ca starijih od 60 godina smatra da je rasprostranjena diskriminacija povratnika/ca.

Iako ispitanici muškarci i ispitanice žene imaju sličnu percepciju diskriminacije prema većini grupa, njihova percepcija diskriminacije prema ženama je vrlo različita.

- 51% muškaraca i 65,9% žena smatra da je diskriminacija žena rasprostranjena pojava (veoma/donekle).

Ustanovljeno je da osobe sa višim stepenom obrazovanja općenito percipiraju diskriminaciju kao vrlo rasprostranjen problem.

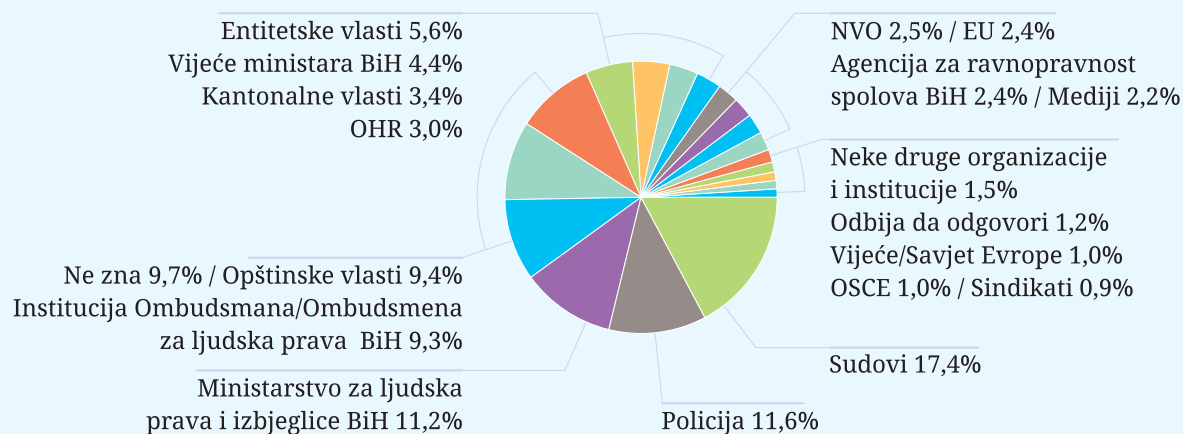
- 19,1% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 41,1% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 49,3% visokoobrazovanih ispitanika/ca smatra da je diskriminacija mladih rasprostranjena (veoma/donekle).
- 67,4% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 73,5% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 77,7% visokoobrazovanih ispitanika/ca smatra da je diskriminacija migranata/tica rasprostranjena (veoma/donekle).
- 55,9% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 56,6% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 64,4% visokoobrazovanih ispitanika/ca smatra da je diskriminacija žena rasprostranjena pojava (veoma/donekle).
- 50% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 63,1% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 63,7% visokoobrazovanih ispitanika/ca smatra da je diskriminacija osoba sa niskim stepenom obrazovanja rasprostranjena (veoma/donekle).

Osobe iz grupe nižih prihoda percipiraju diskriminaciju kao vrlo malo rasprostranjenu u odnosu na osobe sa prihodima srednjeg i višeg nivoa.

- 70,5% ispitanika/ca nižih prihoda, 84,2% ispitanika/ca srednjih prihoda i 83% ispitanika/ca viših prihoda smatra da je diskriminacija Roma/Romkinja rasprostranjena,
- 67,9% ispitanika/ca nižih prihoda, 79,3% ispitanika/ca srednjih prihoda i 75,4% ispitanika viših prihoda smatra da je diskriminacija siromašnih osoba rasprostranjena,
- 33,3% ispitanika/ca nižih prihoda, 40,5% ispitanika/ca srednjih prihoda i 46,5% ispitanika/ca viših prihoda smatra da je diskriminacija mladih rasprostranjena,
- 61,6% ispitanika/ca nižih prihoda, 75,8% ispitanika/ca srednjih prihoda i 75,1% ispitanika/ca viših prihoda smatra da je diskriminacija migranata/tica rasprostranjena.

Grafikon 5.

Po Vašem mišljenju, koja od navedenih institucija ili organizacija je centralna za sprečavanje i suzbijanje diskriminacije u BiH?

Tri ključne institucije sa mandatom i nadležnostima za borbu protiv diskriminacije u BiH su pravosuđe, Institucija ombudsmena/ombudsmena za ljudska prava BiH i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH. Da bi se podstaknulo prijavljivanje diskriminacije, važno je da građani/ke znaju kome se mogu obratiti u slučaju da dožive diskriminaciju. Najveći broj ispitanika/ca navelo je sudove kao centralnu instituciju u prevenciji i borbi protiv diskriminacije (17,4%), a relativno veliki broj ispitanika/ca zna da postoji Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (11,2%). Međutim, potpuna neinformisanost bila je češće navedena kao odgovor (9,7%) u odnosu na odgovor koji se tiče Institucije ombudsmena za ljudska prava (9,6%). Ovako sporadični odgovori bi mogli ukazivati na opšti nedostatak znanja građana/ki kome se obratiti u vezi slučajeva diskriminacije.

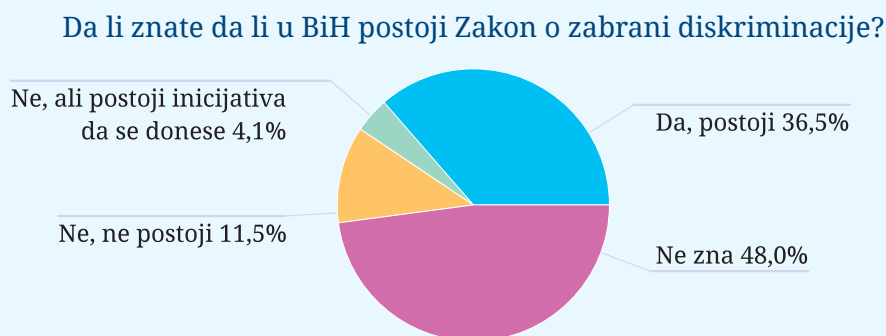
Odgovori na pitanje analizirani su na osnovu stepena obrazovanja ispitanika/ca te je primijećena povezanost između nivoa obrazovanja i odgovora.

- 1,5% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 8,3% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 13,3% visokoobrazovanih ispitanika/ca smatra da IO ima centralnu ulogu,
- 5,9% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 18,3% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 20,1% visokoobrazovanih ispitanika/ca smatra da sudovi imaju centralnu ulogu,
- 16,2% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 8,3% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 9,7% visokoobrazovanih ispitanika/ca navelo je da ne znaju ko ima centralnu ulogu,
- 7,4% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 11,4% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 12,9% visokoobrazovanih ispitanika/ca smatra da MLJPI ima centralnu ulogu.

Izgleda da se prihodi ispitanika/ca mogu dovesti u vezu s odabirom dviju institucija/organizacija.

- 17,9% ispitanika/ca nižih prihoda, 7,1% ispitanika/ca srednjih prihoda i 7,9% ispitanika/ca viših prihoda smatra da su opštinske vlasti centralna institucija u borbi protiv diskriminacije,
- 9,6% ispitanika/ca nižih prihoda, 15,7% ispitanika/ca srednjih prihoda i 23,7% viših prihoda smatra da sudovi imaju centralnu ulogu u sprečavanju i suzbijanju diskriminacije.

Grafikon 6.

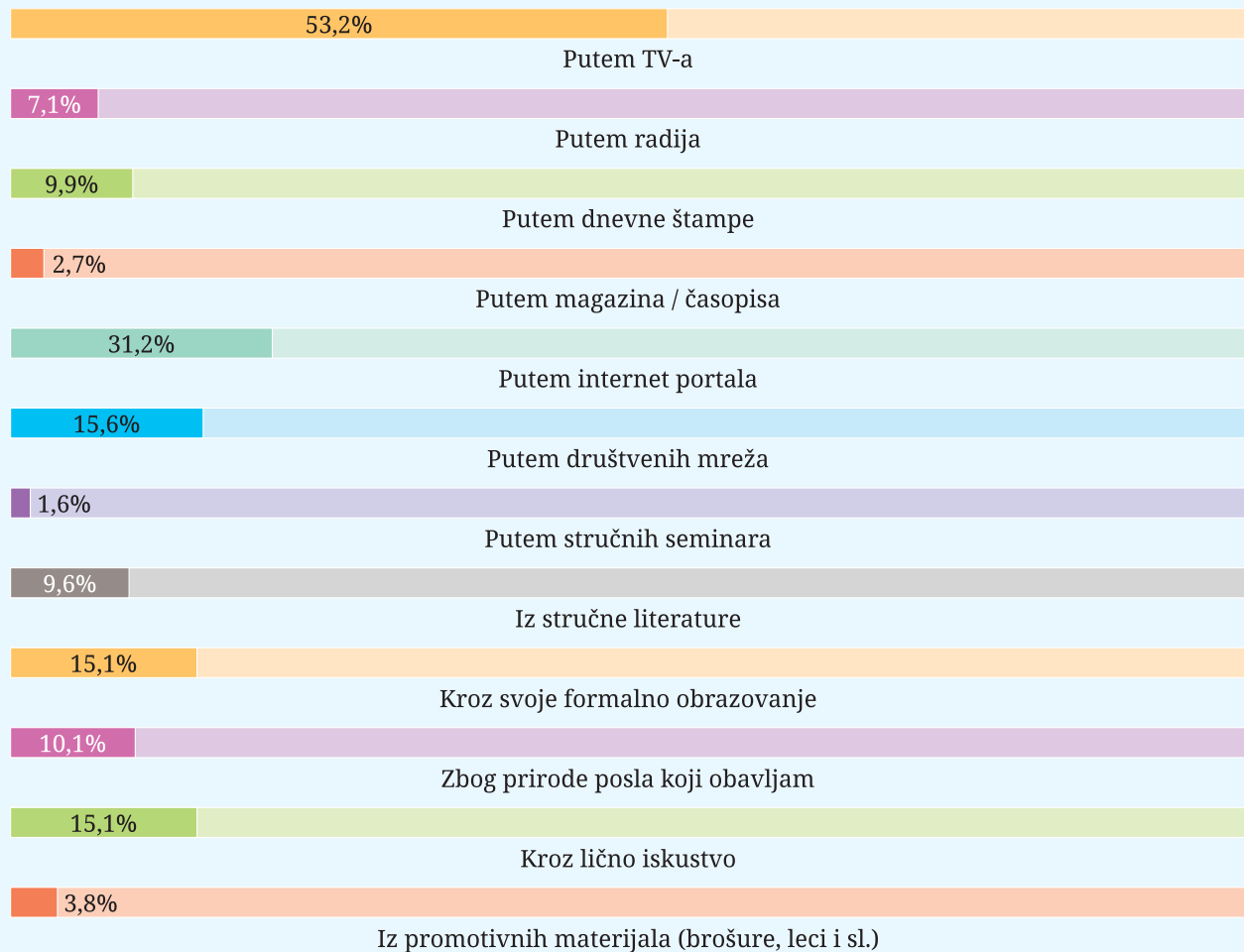

Diskriminacija je zabranjena Ustavom BiH, ustavima oba entiteta i Statutom Brčko distrikta BiH, kantonalnim ustavima, kao i brojnim drugim pravnim dokumentima. Prošla je i deseta godišnjica Zakona o zabrani diskriminacije koji je 2009. godine usvojila Parlamentarna skupština BiH, ali je ZZD mnogim građanima/kama BiH i dalje ostao nepoznanica. Svega 36% ispitanika/ca zna da ZZD postoji i da je na snazi. Zakon će ostati neučinkovit ukoliko građani/ke ne budu upoznati/e sa odredbama zakona, jer bez znanja o postojanju pravne zaštite, neće se ni poduzeti adekvatni koraci.

- 36,3% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 41,3% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 37,2% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 26,4% ispitanika/ca starijih od 60 godina zna da postoji ZZD,
- 40,3% muškaraca i 32,2% žena zna da postoji ZZD,
- 19,1% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 34% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 45,7% visokoobrazovanih ispitanika/ca zna da postoji ZZD.

Grafikon 7.

Ako ste ranije odgovorili da postoji Zakon o zabrani diskriminacije, molim Vas da nam kažete na koji način ste se upoznali sa odredbama tog Zakona? *

*veličina uzorka 365

Ispitanici/e navode televiziju (82,4%), internet (52,8%) i društvene mreže (47%) kao najčešće izvore vijesti. Od ispitanika/ca koji/e su naveli/e da znaju da postoji ZZD, 53,2% ispitanika/ca navelo je informaciju dobilo putem televizije, 31,2% preko interneta, a 15,6% preko društvenih mreža. Ovi procenti odražavaju podatke prikupljene u kontekstu sociodemografskih pitanja gdje su kao tri najvažnija izvora vijesti navedeni televizija, internet i društvene mreže.

Dob ispitanika/ca nije značajnije utjecala na odgovore na ovo pitanje, osim u slučaju interneta i televizije, jer su mlađe osobe saznale za ZZD preko interneta, dok su one starije informaciju dobile putem TV-a.

Osobe sa različitim nivoima obrazovanja imale su sasvim različite odgovore na pitanje kako su se upoznale sa odredbama Zakona.

- 84,6% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 63% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 37% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da su se upoznali/e sa odredbama Zakona putem televizije,
- 0% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 10,6% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 24,4% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da su se upoznali/e sa odredbama zakona kroz formalno obrazovanje,

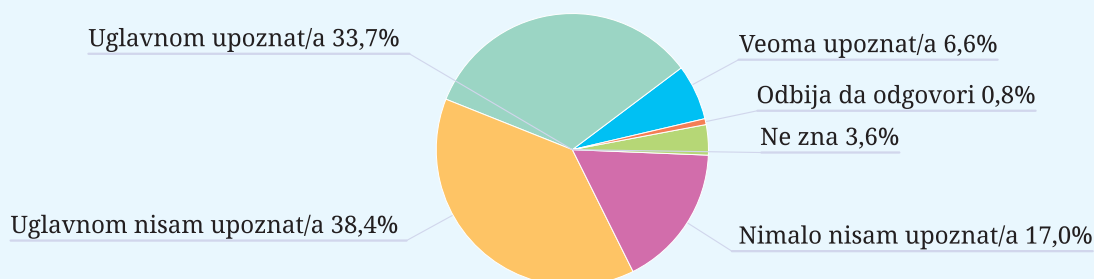
- 0% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 6,7% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 18,1% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjasnilo se da su se upoznali/e sa odredbama Zakona zbog prirode posla.

Analizom odgovora prema nivou prihoda, uočene su jasne razlike u načinu upoznavanja sa odredbama Zakona.

- 68,6% ispitanika/ca nižih prihoda, 58,6% ispitanika/ca srednjih prihoda i 37,1% viših prihoda je izjavilo je da su se upoznali/e sa odredbama Zakona putem televizije,
- 3,9% ispitanika/ca nižih prihoda, 11% ispitanika/ca srednjih prihoda i 26,7% ispitanika/ca viših prihoda je izjavilo je da su se upoznali/e sa odredbama Zakona kroz formalno obrazovanje,
- 2% ispitanika/ca nižih prihoda, 8,9% ispitanika/ca srednjih prihoda i 16,4% ispitanika/ca viših prihoda izjavilo je da su se upoznali/e sa odredbama Zakona zbog prirode svog posla.

Grafikon 8.

Ako ste prethodno odgovorili da znate da postoji Zakon o zabrani diskriminacije, molim Vas da nam kažete koliko ste upoznati sa odredbama tog Zakona?*

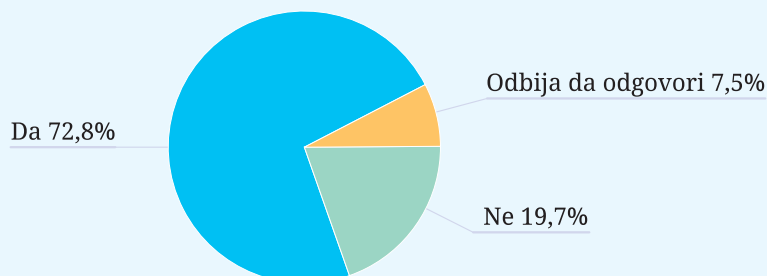

*Veličina uzorka: 365

Za 365 ispitanika/ca koji/e su izjavili/e da su upoznati/e sa postojanjem ZZD-a postavljeno je dodatno pitanje o tome koliko su upoznati/e sa odredbama ovog Zakona. Većina njih (59%) odgovorila je da nisu upoznati/e sa odredbama ZZD-a.

Grafikon 9.

Ako ste na prethodno pitanje odgovorili da ste veoma ili uglavnom upoznati/e sa Zakonom o zabrani diskriminacije, da li su Vam poznati neki mehanizmi i načini zaštite koje ovaj Zakon pruža građanima BiH?*

*Veličina uzorka: 147

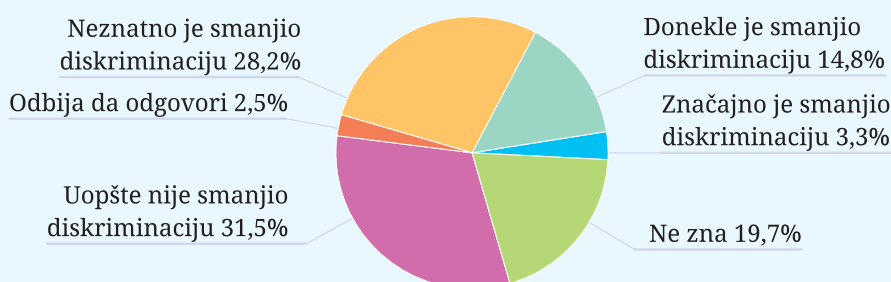
Za 147 ispitanika/ca koji/e su odgovorili/e da su vrlo ili uglavnom upoznati/e sa ZZD-om, postavljeno je pitanje da li znaju da postoje mehanizmi i načini zaštite koje ZZD pruža građanima/kama BiH. Zakon propisuje da je Institucija ombudsmana za ljudska prava centralna institucija nadležna za pružanje zaštite od diskriminacije, da nadležne institucije redovno vode evidencije o svim prijavljenim predmetima diskriminacije te da prezentiraju prikupljene podatke Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje će nadgledati implementaciju ovog Zakona. Ukupno 73% ispitanika/ca izjavilo je da zna da postoje ovi mehanizmi.

- 84,4% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 78,6% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 64,1% ispitanika dobi od 45 do 59 godina i 55,6% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da zna da postoje ovi mehanizmi,
- 0% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 64,2% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 87,7% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da zna da postoje ovi mehanizmi, (svega troje ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom je dalo odgovor)
- 57,9% ispitanika/ca nižih prihoda, 68,3% ispitanika/ca srednjih prihoda i 90,7% ispitanika/ca viših prihoda izjavilo je da zna da postoje ovi mehanizmi.

Grafikon 10.

Ako ste prethodno odgovorili da postoji Zakon o zabrani diskriminacije, molim Vas da nam kažete da li je usvajanje Zakona dovelo do smanjenja diskriminacije u BiH?*

*Veličina uzorka: 365

Za 365 ispitanika/ca koji/e su odgovorili/e da postoji Zakon o zabrani diskriminacije, postavljeno je pitanje da li smatraju da je Zakon imao utjecaja na diskriminaciju u državi. Ispitivanje javnih percepcija o ZZD-u i njegovoj efikasnosti pomaže da se razumije stav građana/ki koji/e žele vidjeti rješavanje problematike diskriminacije na sistemski način te koliko građani/ke vjeruju u sposobnost vlasti i institucija da će to zaista i učiniti. Ukupno 18,1% ispitanika/ca iskazalo je optimizam i uvjerenje da je ZZD doveo do znatnog smanjenja diskriminacije. Međutim, preostalih 81,9% ispitanika/ca nisu bili/e sigurni/e o utjecaju ZZD-a ili su pesimistični/e u pogledu njegovog dosadašnjeg utjecaja.

Poglavlje IV:

Socijalna distanca

Socijalna distanca je percipirani ili željeni stepen udaljenosti između pripadnika/ca jedne društvene grupe i pripadnika/ca druge društvene grupe. Socijalna distanca često odražava trendove u ponašanju prema ljudima koji posjeduju određene karakteristike.

Društveno nametnuta podjela vodi ka otuđenju jedne grupe od druge i često jača predrasude. S druge strane, kontakt između različitih zajednica obično jača razumijevanje i pozitivne stavove prema vanjskim grupama.¹⁶ Ukoliko se osobe prijateljski ponašaju prema osobama koje pripadaju drugim društvenim grupama, manja je vjerovatnoća da će imati predrasude prema tim zajednicama. Da bi se dobio bolji uvid u razmjere segregacije među različitim grupama u BiH, Misija je ispitanike/ce pitala da li lično poznaju osobe iz niza “vanjskih” društvenih grupa.

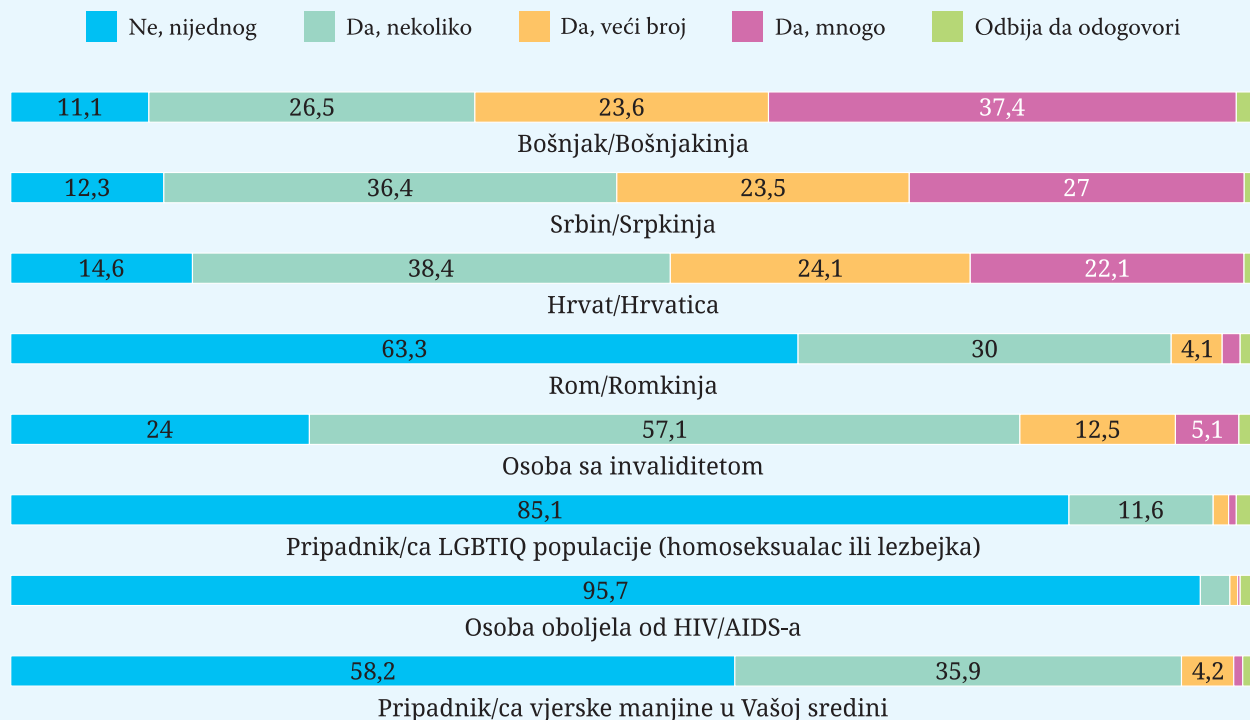
Podaci o socijalnoj distanci daju sliku o tome kako društvo samo sebe dijeli, koliko su takve podjele duboke i, najvažnije, kako se boriti protiv njih.

---

¹⁶ Pogledajte Pettigrew, Thomas F. i Linda R. Tropp. *Smanjivanje predrasuda i diskriminacije*. “Da li međugrupni kontakt smanjuje predrasude? Nedavni meta-analitički nalazi.” (Psychology Press, 2013)

Grafikon 11.

Da li imate prijatelja/icu, kolegu/icu ili poznanika/cu koji/a je...?

85,1% ispitanika/ca je izjavilo da ne poznaje niti jednu LGBTIQ osobu. Međutim, mora se napomenuti da bi ovaj broj mogao biti posljedica toga što mnoge osobe iz LGBTIQ zajednice ne izražavaju otvoreno svoj identitet zbog društvenih tabua oko ove teme. 63,3% ispitanika/ca je izjavilo da ne poznaje niti jednog/u Roma/Romkinju, a 58,2% ispitanika/ca je izjavilo da ne poznaje niti jednog/u pripadnika/cu manjinske vjerske zajednice na području u kojem žive. Ovi podaci ukazuju na društveno nametnutu podjelu.

Uočeno je da mlađa generacija ima raznovrsnije društvene kontakte u poređenju sa starijim ispitanicima/ama.

- 10% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 6,9% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 14,4% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 21,4% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da nema društvene kontakte sa Srbima/Srpkinjama,
- 13,3% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 11,7% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 14,8% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 21,4% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da nema društvene kontakte sa Hrvatima/Hrvaticama,
- 8,8% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 10,7% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 13,2% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 12,6% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da nema društvene kontakte sa Bošnjacima/Bošnjakinjama,
- 77,5% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 83,9% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 87,6% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 94,5% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da ne zna lično nikoga iz LGBTIQ zajednice.

Muškarci i žene davali su slične odgovore u većini kategorija, ali su znatne razlike uočene u dvije grupe:

- 59,3% muškaraca i 67,8% žena izjavilo je da ne poznaje nikoga iz romske zajednice,
- 53% muškaraca i 64% žena izjavilo je da nema društvene kontakte sa pripadnicima/cama vjerskih manjina u svojim područjima.

Uočena je i povezanost između stepena obrazovanja ispitanika/ca i raznovrsnosti njihovih kontakata:

- 33,8% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 12,9% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 5,4% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da nema društvene kontakte sa Srbima/Srpkinjama,
- 23,5% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 17,2% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 6,8% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da nema društvene kontakte sa Hrvatima/Hraticama,
- 7,4% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 12,9% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 6,8% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da nema društvene kontakte sa Bošnjacima/Bošnjakinjama,
- 98,5% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 87,6% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom i 78,1% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da ne zna lično nikoga iz LGBTIQ zajednice.

U BiH, građani/ke koji/e se ne izjašnjavaju o svojoj pripadnosti jednom od tri konstitutivna naroda (Bošnjaci/Bošnjakinje, Hrvati/Hrvice i Srbi/Srpkinje) isključeni/e su iz kandidovanja za članove/ice Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH i Predsjedništva BiH. Prema rezultatima Popisa stanovništva iz 2013. godine, procenat osoba koje se nisu izjasnile o svojoj etničkoj pripadnosti jednom od tri konstitutivna naroda iznosi 3,7% od ukupnog broja stanovnika/ca u BiH (više od 130.000 osoba)¹⁷, iako su stvarne brojke vjerovatno puno veće.¹⁸ Ukupno 73,5% ispitanika/ca ne slaže se da se osobe koje se odbijaju izjasniti o svojoj etničkoj pripadnosti ne bi trebale kandidovati na bilo kojim izborima, pokazujući da većina građana/ki BiH ne odobrava ovakvu suštinski diskriminatornu praksu.

U 56 škola u BiH djeca su i dalje izložena segregaciji po etničkim linijama kroz praksu „dviije škole pod jednim krovom”. Većina ispitanika/ca, odnosno njih 77%, ne podržava ovu segregaciju, dok svaki/a peti/a ispitanik/ca podržava nametnutu segregaciju djece.

Drugi pozitivni podatak odnosi se na činjenicu da 87,8% ispitanika/ca smatra da se djeca sa invaliditetom trebaju miješati sa drugom djecom. Slično tome, 81,1% ispitanika/ca smatra da postoji dovoljno sredstava da se u svim javnim institucijama izvrše određene prilagodbe za osobe sa invaliditetom. Ova statistika ukazuje na postojanje inkluzivnih stavova u pogledu invaliditeta.

Manje pozitivan podatak jest da je većina ispitanika/ca iskazala diskriminatorna uvjerenja u pogledu seksualne orijentacije ili identiteta. Ukupno 59,9% ispitanika/ca ne odobrava homoseksualnost i smatra da je to bolest koju je potrebno liječiti, a 72,9% se ne slaže sa izjavom da je homoseksualnost prirodna pojava. Pored toga, 36,4% ispitanika/ca vjeruje da male vjerske grupe „kradu” duše ljudi, ukazujući na netrpeljivost prema manjinskim vjerskim zajednicama. Kao što će biti objašnjeno u daljnjem tekstu, 53,3% ispitanika/ca starijih od 60 godina izrazilo je takvo uvjerenje, ukazujući na zabrinjavajuće predrasude naročito među starijom generacijom.

Jasan trend uočen je između dobi i diskriminacije, gdje su se mlađe generacije pokazale kao najotvorenije i najinkluzivnije.

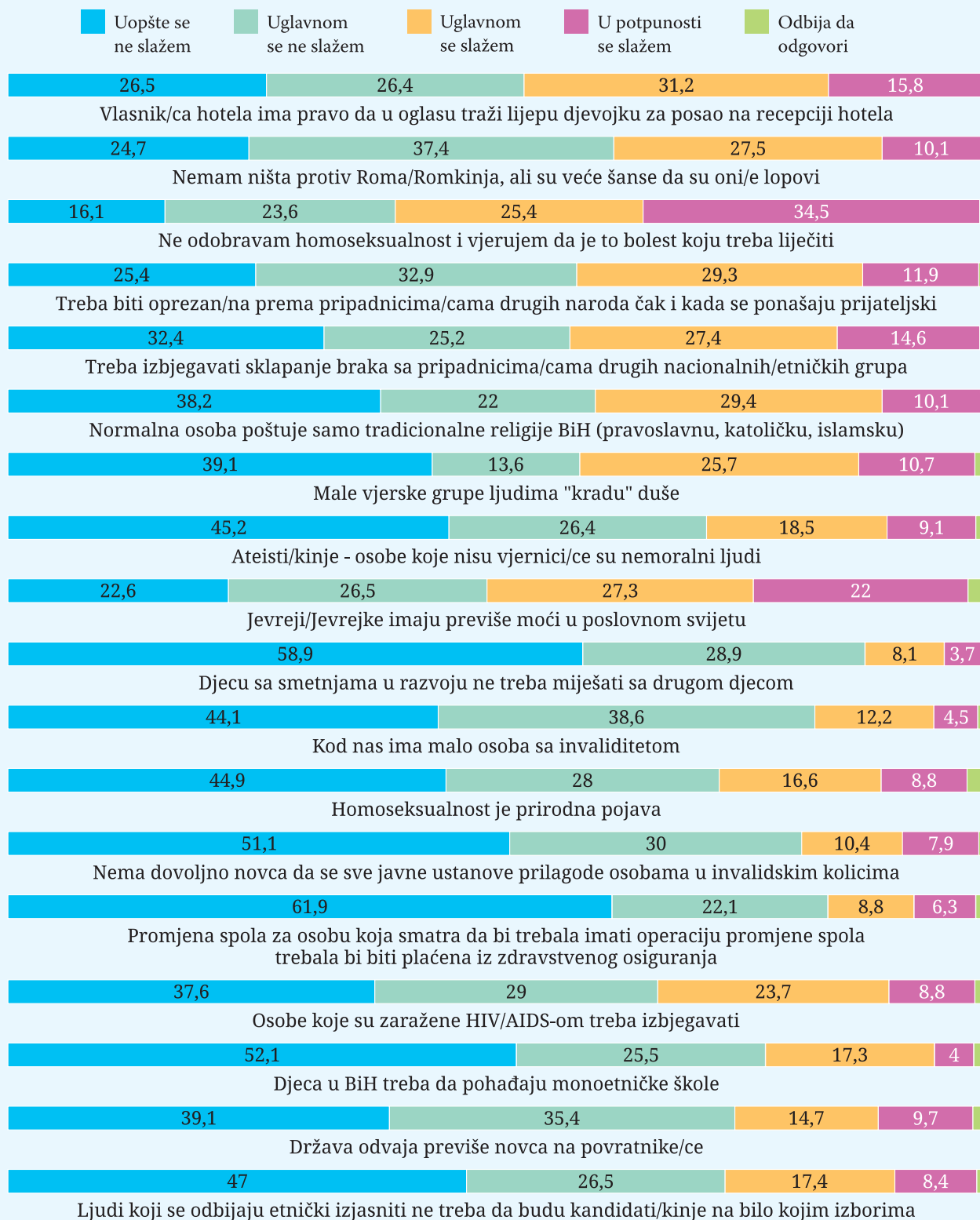
- 33% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 31,8% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 40% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina, i 51,7% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da nema ništa protiv Roma/Romkinja, ali da postoje veće šanse da su Romi/Romkinje kradljivci/ice,
- 52,9% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 55,2% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 62% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 75,5% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da ne odobrava homoseksualnost i misle da je to bolest koju je potrebno liječiti,

¹⁷ Prema popisu stanovništva iz 2013.godine

¹⁸ Naprimjer, broj Roma/kinja koji žive u BiH je prema procjenama nekoliko puta veći od zvanično objavljenih podataka

Grafikon 12.

Molimo Vas da nam kažete da li se slažete ili ne slažete i u kojoj mjeri, sa sljedećim tvrdnjama?

- 32,1% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 34,1% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 46,4% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 58,2% ispitanika/ca starijih od 60 godina smatra da osoba mora biti oprezna u kontaktima sa osobama druge nacionalnosti, čak i kada se ponašaju na prijateljski način.
- 25,1% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 37,3% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 47,2% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 67% ispitanika/ca starijih od 60 godina smatra da sklapanje braka sa pripadnicima/cama druge nacionalne/etničke grupe treba izbjegavati,
- 25% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 35% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 46,8% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 56,1% ispitanika/ca starijih od 60 godina smatra da normalna osoba treba da poštuje samo tradicionalne religije u BiH (pravoslavlje, katoličanstvo, islam),
- 12,5% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 21,7% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 22% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 31,3% ispitanika/ca starijih od 60 godina smatra da djeca trebaju pohađati jednonacionalne škole.

Muškarci i žene iskazali su značajne razlike u uvjerenjima u velikom broju izjava.

- 57% muškaraca i 36% žena smatra da vlasnik hotela ima pravo da traži zgodnu djevojku za rad na recepciji,
- 65,2% muškaraca i 54% žena ne odobrava homoseksualnost i smatra da je to bolest,
- 52,8% muškaraca i 45,4% žena smatra da Jevreji/Jevrejke imaju preveliku moć u korporativnom svijetu,
- 14,8% muškaraca i 8,6% žena smatra da se djeca sa poteškoćama u razvoju ne trebaju miješati sa drugom djecom.

Uočena je i veza između obrazovanja i otvorenosti. Osobe sa višim stepenom obrazovanja izražavale su inkluzivnija uvjerenja.

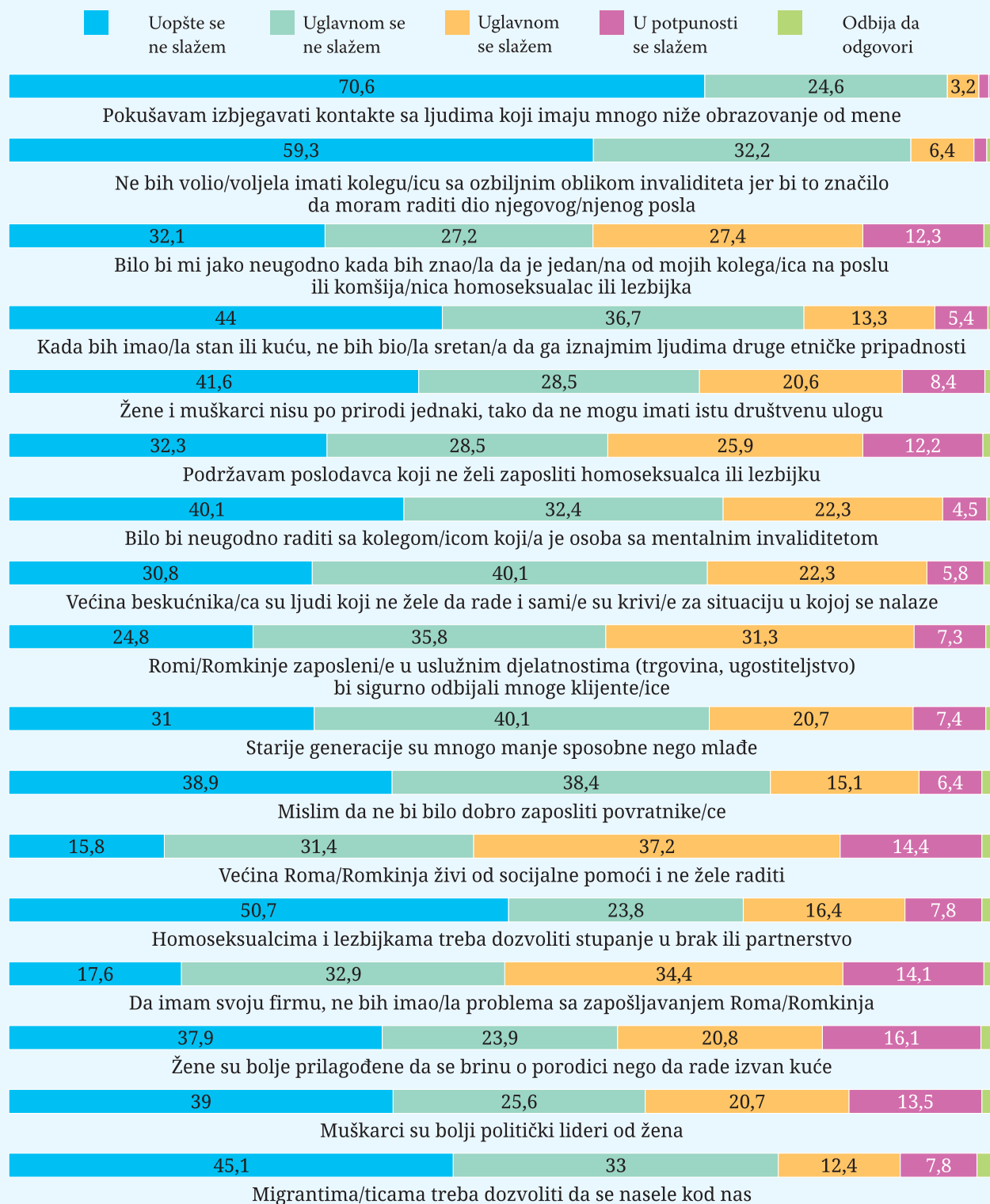
- 55,9% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 37,3% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 33,4% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da nema ništa protiv Roma/Romkinja, ali da postoje veće šanse da su Romi/Romkinje kradljivci/ce,
- 72% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 61,5% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 54% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da ne odobrava homoseksualnost i misle da je to bolest koja se mora liječiti,
- 57,3% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 44,8% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 29,9% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da je potreban oprez u kontaktima sa ljudima drugih nacionalnosti, čak i kada se oni ponašaju na prijateljski način,
- 67,6% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 43,6% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 33,1% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da sklapanje braka sa pripadnicima/cama drugih nacionalnih/etničkih grupa treba izbjegavati,
- 58,9% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 42% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 29,1% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da normalne osobe treba da poštuju samo tradicionalne religije u BiH (pravoslavlje, katoličanstvo, islam)
- 42,6% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 30,7% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 18% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da su ateisti/kinje nemoralni,
- 4,4% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 12,4% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 22,3% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da operacija promjene spola treba biti pokrivena zdravstvenim osiguranjem,
- 41,1% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 27% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 19,7% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da se osobe koje se ne žele etnički izjasniti ne trebaju kandidovati na izborima.

Ponovo je veza između visine prihoda i odgovora bila generalno slaba, osim u dvije izjave:

- 13,5% ispitanika/ca nižih prihoda, 12,9% ispitanika/ca srednjih prihoda i 7,9% ispitanika/ca viših prihoda izrazilo je uvjerenje da se djeca sa poteškoćama u razvoju ne trebaju miješati sa drugom djecom,
- 28,9% ispitanika/ca nižih prihoda, 26,7% ispitanika/ca srednjih prihoda i 20,4% ispitanika/ca viših prihoda izrazilo je uvjerenje da država odvaja previše sredstava za povratnike/ce.

Grafikon 13.

Recite nam u kojoj mjeri se lično slažete sa svakom od ovih izjava?

Slično nizu izjava prikazanih u Grafikonu 12, Grafikon 13 se sastoji od niza izjava postavljenih radi određivanja mišljenja prema određenim grupama. Izašli su na površinu primjeri suptilnih predrasuda, naprimjer, 29% ispitanika/ca izjavilo je da ženama ne treba dopustiti da imaju jednaku društvenu ulogu kao muškarci.

U ovom trenutku se veliki broj migranata/tica i izbjeglica nalazi u BiH ili putuju kroz BiH. Prihvatni centri su pretrpani, ponekad i opasni, raspoloživa sredstva su nedostatna, a država nema dovoljno kapaciteta da kontroliše prilliv migranata/tica i izbjeglica. Uprkos brojnim teškoćama kojima su izloženi/e, istraživanje pokazuje da 78,1% ispitanika/ca ne želi da se migranti/tice naseljavaju u BiH.

Ohrabruje podatak da je 95,2% ispitanika/ca izrazilo spremnost na interakciju sa osobama koje imaju niži stepen obrazovanja, a 91,5% ispitanika/ca izrazilo je spremnost na rad sa osobama sa invaliditetom.

Uočeno je da dob utječe na percepciju osobe po mnogim pitanjima.

- 11,6% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 17,1% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 20,4% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina, i 28,5% ispitanika/ca starijih od 60 godina ne bi iznajmilo stan/kuću osobama druge nacionalnosti,
- 25,5% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 33,1% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 40,4% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina, i 53,9% ispitanika/ca starijih od 60 godina smatra da su žene bolje prilagođene da se brinu o porodici nego da rade izvan kuće,
- 23,8 % ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 31,5% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 37,2% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina, i 48,9% ispitanika/ca starijih od 60 godina smatra da su muškarci bolji politički lideri od žena.

Odgovori na teme koje se odnose na spol koji su davali muškarci i žene su se znatno razlikovali.

- 34,6% muškaraca i 22,8% žena vjeruje da žene i muškarci nisu jednaki po prirodi i zato ne mogu imati istu društvenu ulogu,
- 48,8% muškaraca i 23,8% žena vjeruje da su žene bolje prilagođene da se brinu o porodici nego da rade izvan kuće,
- 45,5% muškaraca i 18,3% žena smatra da su muškarci bolji politički lideri od žena.

Postoji jaka veza između nivoa obrazovanja i odgovora koji su dati na sljedeća pitanja:

- 29,4% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 20,1% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 12,3% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da svoj stan ili kuću ne bi iznajmili/e osobama druge nacionalnosti,
- 41,2% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 30,4% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 22,7% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da žene i muškarci nisu jednaki po prirodi i da zato ne mogu imati istu društvenu ulogu,
- 60,2% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 40,3% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 28,4% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da bi podržali/e poslodavca koji ne želi da zaposli homoseksualca ili lezbejku,
- 64,7% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 52,9% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 45,7% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da većina Roma/Romkinja živi od socijalne pomoći i ne žele raditi,
- 29,4% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 47% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 57,2% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da u svojoj privatnoj firmi ne bi imali ništa protiv zapošljavanja Roma/Romkinja,
- 58,8% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 38,3% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 28,4% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da su žene bolje prilagođene da se brinu o porodici nego da rade izvan kuće,

- 51,5% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 36,5% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 26,3% visokoobrazovanih ispitanika/ca slaže se da su muškarci bolji politički lideri od žena.

U ovom slučaju, varijacija je uočena kod uvjerenja koja su izrazili ispitanici/e iz svake prihodovne grupe.

- 30,2% ispitanika/ca nižih prihoda, 30,2% srednjih prihoda i 21,8% viših prihoda izrazilo je uvjerenje da bi se osjećali/e neprijatno na poslu ako bi njihov kolega/ica bio/bila osoba sa invaliditetom,
- 35,3% ispitanika/ca nižih prihoda, 32,3% ispitanika/ca srednjih prihoda i 21,9% viših prihoda izrazilo je uvjerenje da većina beskućnika/ca ne želi da radi i da su sami/e krivi/e za situaciju u kojoj se nalaze,
- 58,3% ispitanika/ca nižih prihoda, 53,8% ispitanika/ca srednjih prihoda i 46,2% viših prihoda izrazilo je uvjerenje da većina Roma/Romkinja živi od socijalne pomoći i da ne želi da radi.

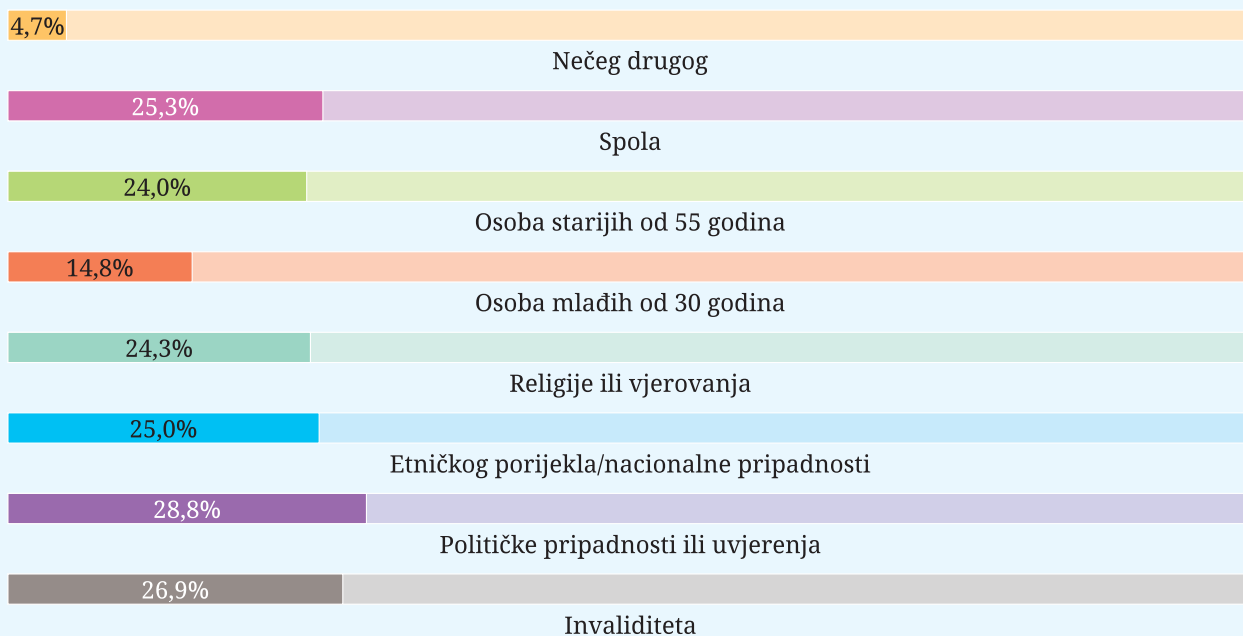
Poglavlje V:

Lična iskustva

Žrtve koje ne prijavljuju slučajeve diskriminacije rade to iz mnogobrojnih razloga. Mogu smatrati da slučaj nije vrijedan prijavljivanja ili pretpostaviti da pravda na kraju neće biti zadovoljena. Neke žrtve ne znaju koja su njihova prava ili mehanizmi koji im stoje na raspolaganju u borbi protiv diskriminacije. Osim toga, mogu imati poteškoće da pristupe institucijama nadležnim za borbu protiv diskriminacije jer žive u udaljenim područjima, nemaju resursa da traže profesionalnu pomoć ili im je ukraćeno pravo na zadovoljenje pravde zbog društvene isključenosti (invalidnost, nepismenost, siromaštvo itd.). Nizak postotak prijavljivanja diskriminacije institucijama u BiH sugerira da podaci u vezi predmeta diskriminacije ne prikazuju stvarni obim diskriminacije u državi. Misija je, u namjeri da nadoknadi manjak informacija, anketirane osobe pitala o njihovim iskustvima sa diskriminacijom, bilo da su svjedočili/e diskriminaciji ili da su je lično doživjeli/e.

Grafikon 14.

Da li ste u proteklih 12 mjeseci bili svjedoci nepravidnog različitog postupanja ili uznemiravanja na osnovu jednog ili više osnova?*

*pozitivni odgovori

ZZD zabranjuje diskriminaciju po velikom broju osnova kao što su rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, etnička pripadnost, invaliditet, dob, nacionalno ili društveno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, političko ili drugo uvjerenje, imovina, članstvo u sindikatu ili drugoj asocijaciji, obrazovanje, socijalni status, spol, seksualna orijentacija, rodni identitet i seksualne karakteristike. **Međutim, ova lista je otvorena, i moguće je pozvati se na svaku drugu ličnu osobinu kao zaštićenu osnovu u pogledu diskriminacije.** Misija je postavila pitanje ispitanicima/ama o tome da li su bili/e svjedoci/kinje nepravilnog ili različitog postupanja po nekoliko osnova navedenih u ZZD-u. S obzirom na veliki broj mogućih zaštićenih osnova, ovim nisu bile uključene sve osnove predviđene ZZD-om. Ispitanicima/ama je postavljeno pitanje o tome da li su bili/e svjedoci/kinje lošeg postupanja s ciljem prikupljanja što šireg obima podataka o slučajevima diskriminacije nego što bi to bilo moguće samo na osnovu ličnog iskustva.

Utvrđeno je da su ispitanici/e iz različitih starosnih grupa imali/e različita iskustva pri svjedočenju diskriminaciji na više osnova.

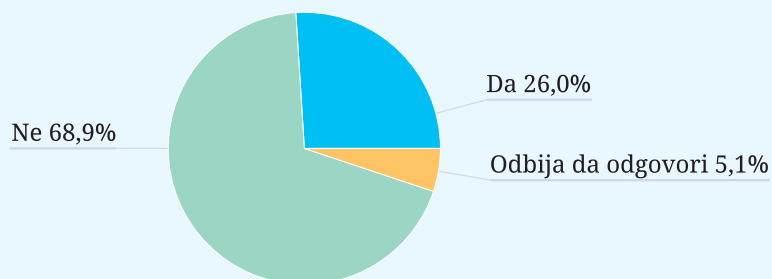
- 28,3% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 30,3% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 21,6% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 17,6% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da su svjedočili/e diskriminaciji na osnovu spola,
- 19,2% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 23% ispitanika dobi od 30 do 44 godine, 24,4% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 31,9% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da su svjedočili/e diskriminaciji osoba starijih od 55 godina,
- 20,4% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 16,1% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 10% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 11,5% ispitanika starijih od 60 godina izjavilo je da su svjedočili/e diskriminaciji osoba mlađih od 30 godina,
- 31,3% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29, 24,9% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 22% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 i 15,9% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da su svjedočili/e diskriminaciji na osnovu vjere ili uvjerenja,
- 33,3% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 25,6% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 22,4% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 17% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da su svjedočili/e diskriminaciji po osnovu etničkog porijekla.

Općenito, spol, nivo obrazovanja i prihodi nisu mnogo utjecali na odgovore na ovo pitanje, ali su uočene značajne varijacije po brojnim osnovama.

- 22,9% muškaraca i 27,8% žena izjavilo je da su svjedočili/e diskriminaciji na osnovu spola,
- 17,6% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 22,9% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 32% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da su svjedočili/e diskriminaciji na osnovu spola,
- 14,7% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 27,3% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 37,4% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da su svjedočili/e diskriminaciji na osnovu političke pripadnosti ili uvjerenja,
- 32,7% ispitanika/ca nižih prihoda, 25% ispitanika/ca srednjih prihoda i 17,9% ispitanika/ca viših prihoda izjavilo je da su svjedočili/e diskriminaciji osoba starijih od 55 godina
- 26,9% ispitanika/ca nižih prihoda, 28,4% ispitanika/ca srednjih prihoda i 18,8% ispitanika/ca viših prihoda izjavilo je da su svjedočili/e diskriminaciji na osnovu etničkog porijekla.

Grafikon 15.

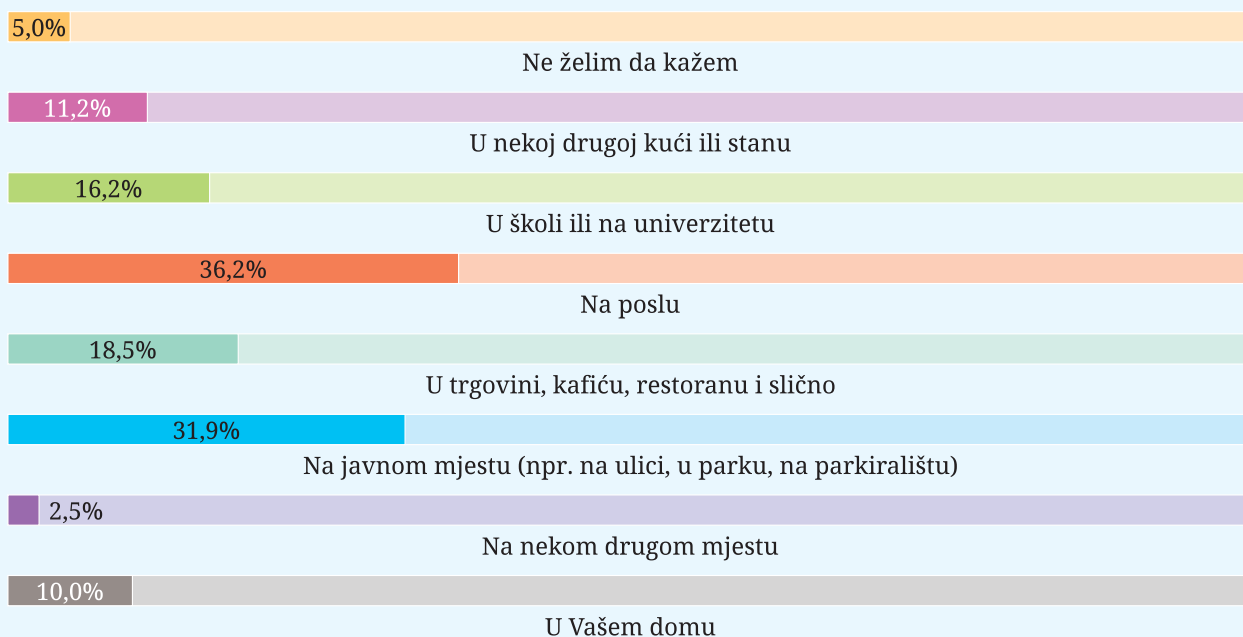
Da li ste ikada bili fizički napadnuti, uznemiravani ili na drugi način ugroženi zbog Vaše nacionalne pripadnosti ili neke druge karakteristike?

U svrhu prikupljanja ličnih iskustava o diskriminaciji koja se odnose na napade/uznemiravanje, ispitanicima/ama je postavljeno pitanje da li su ikada bili/e fizički napadnuti/e, uznemiravani/e ili ugroženi/e zbog svoje pripadnosti određenoj grupi (npr. na osnovu etničkog porijekla, spola, dobi). Ohrabruje činjenica da je većina ispitanika/ca (69%) izjavila da nisu lično doživjeli/le uznemiravanje, iako je svaki/a četvrti/a ispitanik/ca izjavio/la da je bio/la uznemiravan/a.

Grafikon 16.

Gdje se dogodio ovaj incident?*

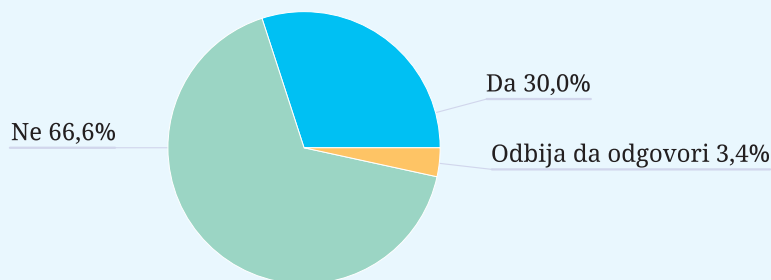
*Veličina uzorka: 260

Ukupno 260 ispitanika/ca koji/e su izjavili/e da su bili/e ugroženi/e zbog pripadnosti određenoj grupi su potom upitani/e gdje se desio incident (ili incidenti). Namjera pitanja nije bila da se prikažu sve potencijalne lokacije već samo tipična mjesta gdje se ovakvi incidenti najčešće dešavaju. Najčešće navedena lokacija bila je radno mjesto (36,2%), što je u skladu sa ranije prezentiranim podacima o rasprostranjenosti diskriminacije u oblasti zapošljavanja.

- 35,2% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 16,1% ispitanika dobi/ca u od 30 do 44 godine, 9,9% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 4,3% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da se incident dogodio u školi/na fakultetu,
- 20,4% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 40,2% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 46,5% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 28,3% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da se incident dogodio na radnom mjestu,
- 30,8% muškaraca i 43% žena izjavilo je da su bili/e ugroženi/e na radnom mjestu,
- 39% muškaraca i 22,8% žena izjavilo je da su bili/e ugroženi/e na javnom mjestu,
- 5,6% ispitanika/ca nižih prihoda, 13,2% ispitanika/ca srednjih prihoda i 24,7% ispitanika/ca viših prihoda izjavilo je da su bili/e ugroženi/e u školi/na fakultetu,
- 27,8% ispitanika/ca nižih prihoda, 21,5% ispitanika/ca srednjih prihoda i 9,6% ispitanika/ca viših prihoda izjavilo je da su bili/e ugroženi/e u prodavnici/kafiću/restoranu.

Grafikon 17.

Da li ste u posljednjih 12 mjeseci Vi lično bili izloženi nepravičnom različitom postupanju ili uznemiravanju?

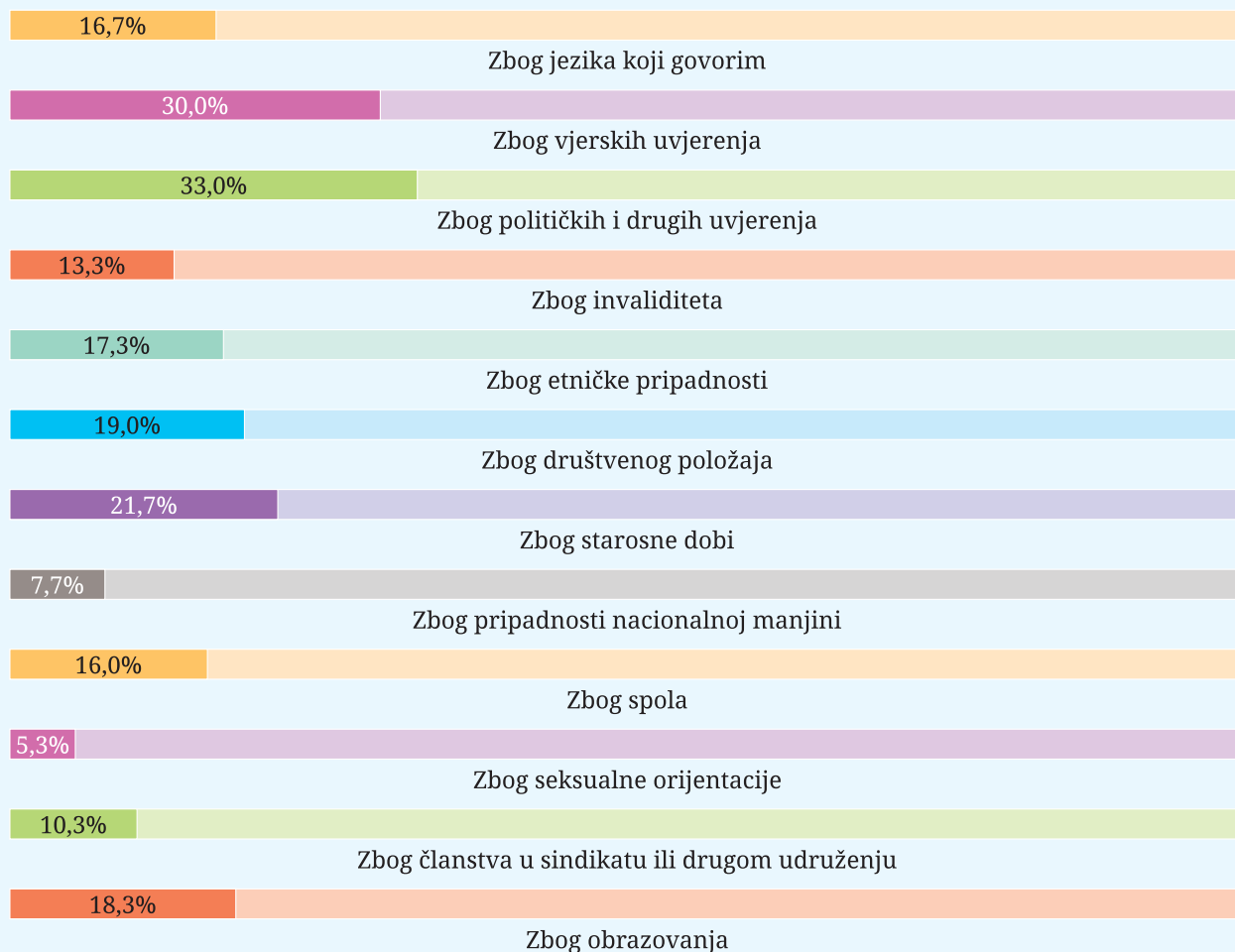

Svim ispitanicima/cama postavljeno je pitanje da li su bili/e izloženi/e nepravičnom različitom postupanju ili uznemiravanju tokom proteklih 12 mjeseci, s ciljem prikupljanja informacija o ličnim iskustvima u vezi sa diskriminacijom. Približno svaki/a treći/a ispitanik/ca izjavio/la je da je u posljednje vrijeme doživio/la neki oblik diskriminacije.

- 28,3% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 35% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 29,2% ispitanika/ca u dobi 45 do 59 godina i 24,7% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da su bili/e izloženi/e nepravičnom različitom postupanju ili uznemiravanju u proteklih 12 mjeseci,
- 33,3% ispitanika/ca nižih prihoda, 34,7% ispitanika srednjih prihoda i 23,4% viših prihoda izjavilo je da su bili/e izloženi/ne nepravičnom različitom postupanju ili uznemiravanju u proteklih 12 mjeseci.

Grafikon 18.

Molimo Vas da nam kažete razloge zbog kojih ste bili izloženi različitom postupanju? Možete izabrati više od jednog odgovora.*

*Veličina uzorka: 300

Ukupno 300 ispitanika/ca koji/e su prethodno izjavili/e da su doživjeli/e nepravilno različito postupanje ili uznemiravanje potom su upitani/e po kojim osnovama se loše postupanje desilo. Najčešći odgovor je bio zbog političkih i drugih uvjerenja (33%), a odmah potom je slijedio odgovor koji se odnosio na vjerska uvjerenja (30%).

Uočeno je da su odgovori uveliko varirali u odnosu na dob ispitanika/ca.

- 7,4% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 16,2% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 28,8% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 13,3% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog jezika kojim govore,
- 26,5% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 21,6% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 16,4% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 4,4% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog svog socijalnog statusa,
- 14,7% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 18% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 21,9% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 42,2% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog svoje dobi,
- 25% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 17,1% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 11% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 6,7% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog svog spola,

- 27,9% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 14,4% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 23,3% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 6,7% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog svog obrazovanja.

Muškarci i žene te osobe različitog stepena obrazovanja imali su slične odgovore o razlozima diskriminacije koju su doživjeli, ali značajne razlike su primijećene po brojnim osnovama.

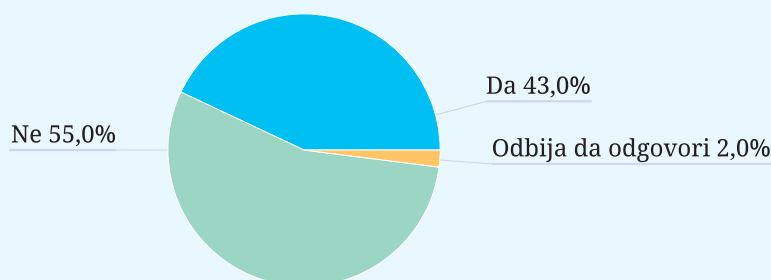
- 26,2% muškaraca i 16,2% žena izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog svoje dobi,
- 10,4% muškaraca i 22,8% žena izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog svog spola,
- 15% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 32,8% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 42,2% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog svojih političkih i drugih uvjerenja,
- 0% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 16,9% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 25,3% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog svog socijalnog statusa.

Velike varijacije po osnovama diskriminacije uočene su u iskustvima sa diskriminacijom kod ispitanika/ca iz različitih prihodovnih grupa.

- 28,8% ispitanika/ca nižih prihoda, 16,8% ispitanika/ca srednjih prihoda i 10,4% ispitanika/ca viših prihoda izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog jezika kojim govore,
- 26,9% ispitanika/ca nižih prihoda, 11,2% ispitanika/ca srednjih prihoda i 9,1% ispitanika/ca viših prihoda izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog invaliditeta,
- 53,8% ispitanika/ca nižih prihoda, 14,3% ispitanika/ca srednjih prihoda i 16,9% ispitanika/ca viših prihoda izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog svoje dobi,
- 17,3% ispitanika/ca nižih prihoda, 5% ispitanika/ca srednjih prihoda i 6,5% ispitanika/ca viših prihoda izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog svoje pripadnosti nacionalnoj manjini,
- 26,9% ispitanika/ca nižih prihoda, 9,3% ispitanika/ca srednjih prihoda i 22,1% ispitanika/ca viših prihoda izjavilo je da su doživjeli/e diskriminaciju zbog spola.

Grafikon 19.

Molimo Vas da nam kažete da li ste preduzeli neke korake nakon toga da bi zaštitili svoja prava?*

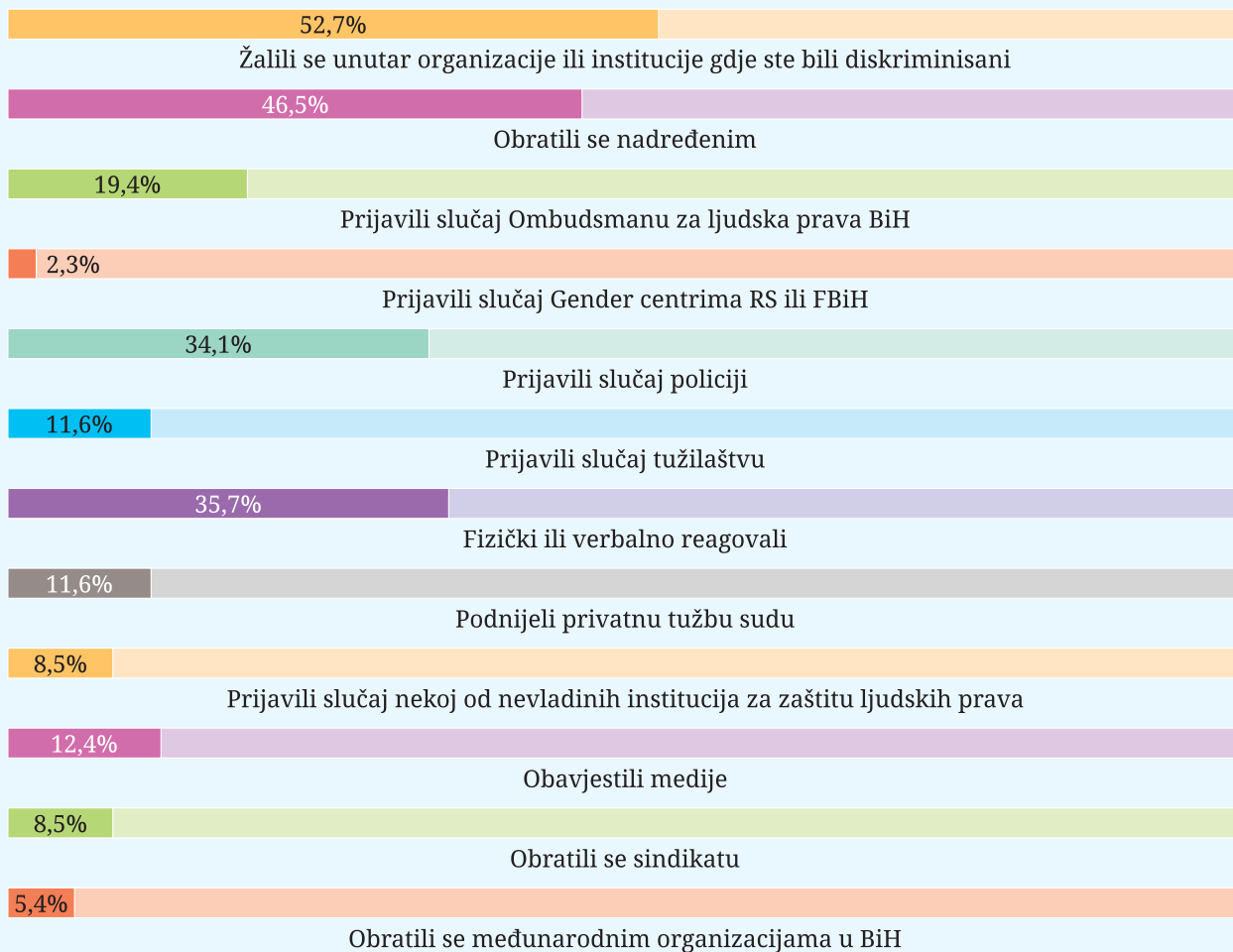

*Veličina uzorka: 300

Istih 300 osoba koje su doživjele diskriminaciju su potom upitane da li su poduzele korake s ciljem zaštite svojih prava. Prema članu 11. Zakona o zabrani diskriminacije, *“Svaka osoba ili grupa osoba koja smatra da je diskriminirana može tražiti zaštitu svojih prava putem postojećih sudskih i upravnih postupaka.”*

Grafikon 20.

Šta ste konkretno poduzeli? Možete izabrati više od jednog odgovora.*

*Veličina uzorka: 129

Ukupno 129 osoba izjavilo je da su poduzele korake u cilju zaštite svojih prava u vezi sa slučajem diskriminacije. Misija ih je potom pitala koje su radnje poduzeli/e u tom smislu. Ova informacija je korisna da bi se shvatilo u koje mehanizme u BiH građani/ke imaju povjerenja i šta se smatra prirodnim odgovorom osobe na doživljenu diskriminaciju.

Grafikon 21

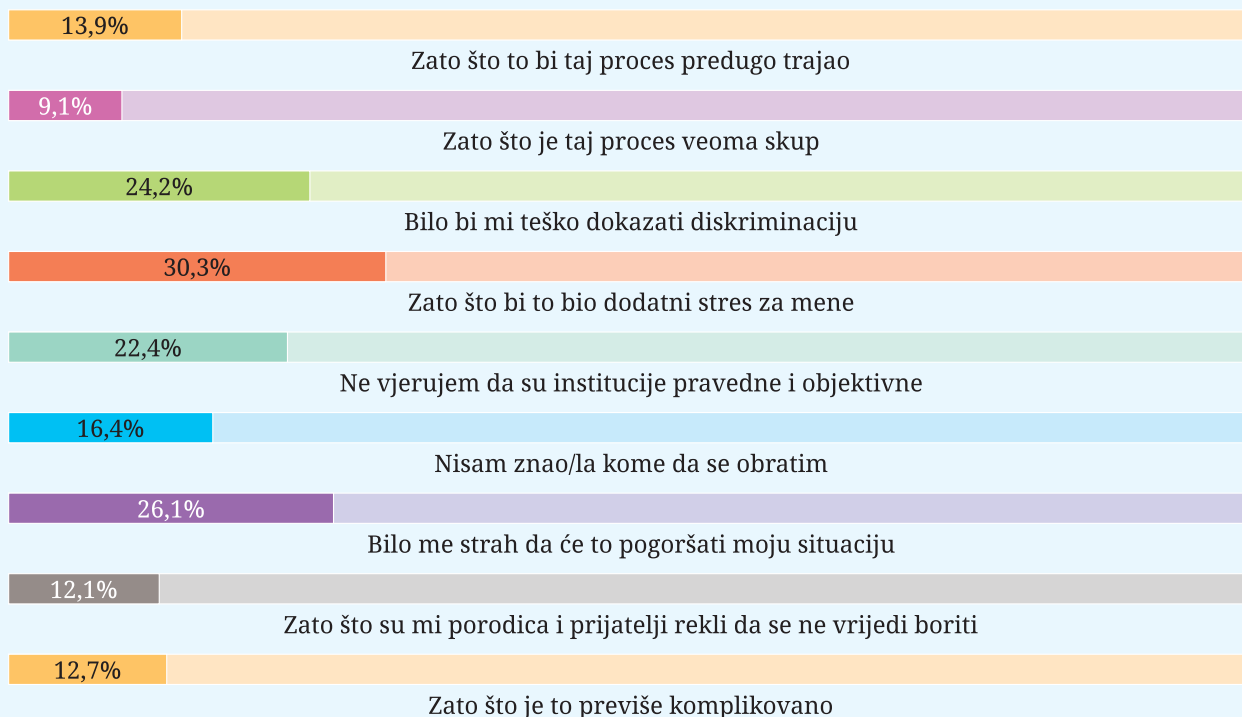

*Veličina uzorka: 129

Istim osobama, njih ukupno 129, koje su prethodno objasnile koje su korake poduzele da bi zaštitile svoja prava, postavljeno je dodatno pitanje šta se desilo nakon toga. Ovo pitanje je postavljeno da bi se dobio uvid u iskustva ispitanika/ca u postizanju pravde.

Grafikon 22.

Ako ste na prethodno pitanje odgovorili sa NE tj. da ništa niste preduzeli iako ste doživjeli nejednak tretman, molimo Vas da nam kažete zašto? Možete izabrati više od jednog odgovora.*

*Veličina uzorka: 165

Ukupno 165 osoba izjavilo je da nisu poduzele dalje korake s ciljem zaštite svojih prava nakon doživljenog nejednakog postupanja. Da bi se bolje shvatili razlozi niskog stepena prijavljivanja slučajeva diskriminacije, Misija je iste osobe pitala zbog čega su odustale od poduzimanja daljnjih koraka. Ukoliko bi se gorenavedeni razlozi počeli uzimati u obzir, više osoba bi moglo potražiti pravdu, odnosno mehanizmi za njihovu zaštitu i suprotstavljanje diskriminaciji mogli bi biti bolje iskorišteni.

Ispitanici/e iz četiri starosne grupe su iz različitih razloga izabrali/e da ne poduzmu daljnje korake nakon što su doživjeli/e nejednako postupanje.

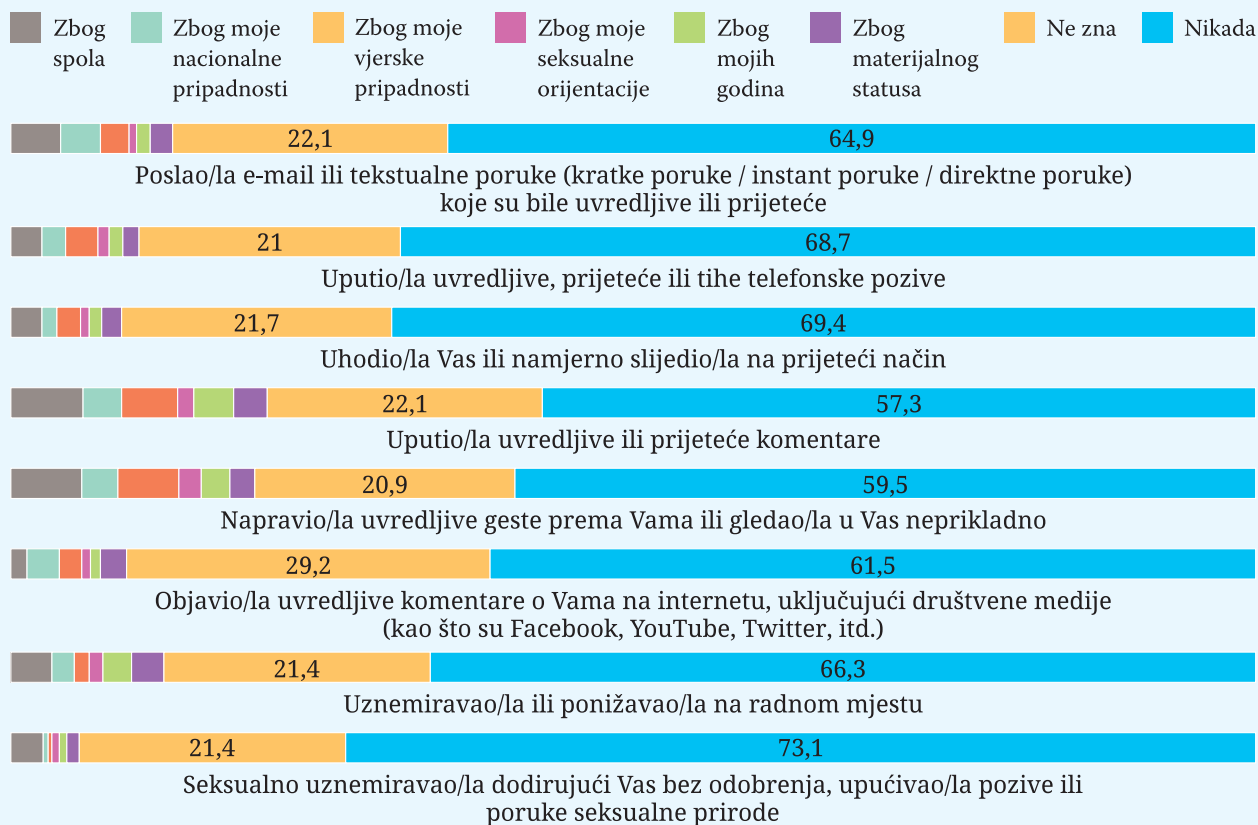
- 28,2% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 29,8% ispitanika/ca dobi u od 30 do 44 godine, 40,5% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 20% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da bi im taj potez prouzrokovao dodatni stres,
- 25,6% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 12,3% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 23,8% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 36% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da ne vjeruje u objektivnost i pravednost institucija,
- 15,4% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 8,8% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 19% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 32% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da nije znalo kome da se obrate.

Značajne razlike su uočene kada su podaci analizirani prema spolu, stepenu obrazovanja i prihodima ispitanika/ca.

- 37,5% žena i 23,5% muškaraca izjavilo je da nije poduzelo daljnje korake jer bi im to prouzrokovalo dodatni stres,
- 18,2% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 5% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 18,6% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da su odustali/e jer bi taj proces bio skup,
- 63,6% ispitanika/ca sa završenom osnovnom školom, 20,8% ispitanika/ca sa završenom srednjom školom, i 25,6% visokoobrazovanih ispitanika/ca izjavilo je da su odustali/e zbog straha da bi se njihova situacija mogla pogoršati,
- 3% ispitanika/ca nižih prihoda, 24,7% ispitanika/ca srednjih prihoda i 10% ispitanika/ca viših prihoda izjavilo je da nisu znali/e kome da se obrate.

Grafikon 23.

Da li Vas je iko u proteklih 12 mjeseci:

Član 3. i član 4. ZZD-a preciziraju oblike diskriminacije i njihove definicije, uključujući seksualno uznemiravanje, mobing i segregaciju. Član 3. definiše neposrednu diskriminaciju kao “*svako različito postupanje po osnovama određenim članom 2. ovog zakona, odnosno svako djelovanje ili propuštanje djelovanja kada je neko lice ili grupa lica dovedena ili je bila ili bi mogla biti dovedena u nepovoljniji položaj za razliku od nekog drugog lica ili grupe lica u sličnim situacijama.*” Član 4. definiše uznemiravanje kao “*svako neželjeno ponašanje uzrokovano nekom od osnova iz člana 2. stav (1) ovog zakona koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja.*” Misija je na osnovu člana 4. dalje elaborirala pitanja i istražila da li su ispitanici/e bili/e izloženi/e nekom obliku diskriminacije tokom proteklih 12 mjeseci.

- 6,7% ispitanika/ca u dobi od 18 do 29 godina, 6,6% ispitanika/ca u dobi od 30 do 44 godine, 7,6% ispitanika/ca u dobi od 45 do 59 godina i 1,1% ispitanika/ca starijih od 60 godina izjavilo je da su im upućivani uvredljivi ili prijeteci komentari zbog spola,
- 39,6% muškaraca i 30,1% žena navode da su im upućivane prijeteće/uvredljive e-mail ili SMS poruke,
- 33,8% muškaraca i 27% žena navodi da je doživjelo uhođenje,
- 3,3% muškaraca i 8,4% žena izjavilo je da su im upućivane uvredljive gestikulacije ili pogledi zbog njihovog spola.

Poglavlje VI:

Zaključak

Kroz analizu podataka koji su predstavljeni u ovom Izvještaju dobio se uvid u brojne trendove i ukazano je na ključne probleme. Vidjeli smo da se određene grupe suočavaju s većim stepenom diskriminacije, a takvi rezultati su u skladu s prethodnim izvještajima Misije.

Najdiskriminiranija zajednica su Romi/Romkinje prema navodima 81% ispitanika/ca. Međutim, iako je većina ispitanika/ca prepoznala prisutnost diskriminacije Roma/Romkinja, većina je pokazala negativne stereotipe prema njima. Oko polovine ispitanika/ca smatra da većina Roma/Romkinja živi od socijalne pomoći i ne želi raditi te su rekli da ih ne bi zaposlili. Ukupno 38,6% ispitanika/ca je otišlo tako daleko i izjavilo da bi Romi/Romkinje, ukoliko bi bili/e zaposleni/e u uslužnim djelatnostima, odbili/e kupce, a njih 37,6% je izjavilo da nema ništa protiv njih, ali da postoji veća vjerovatnoća da su Romi/Romkinje kradljivci/ice. Očigledan je jaz između romske i drugih grupa, jer je 63% ispitanika/ca reklo da uopće ne poznaje nikoga iz romske zajednice. Moguće je da je ovaj jaz i nedostatak socijalizacije među grupama i doprinio otuđenju romske zajednice i samim tim podstaknuo predrasude.

Slično kao u slučaju sa Romima/Romkinjama, 70% ispitanika/ca je izrazilo uvjerenje da je diskriminacija rasprostranjena prema osobama koje se identificiraju kao LGBTIQ, da bi potom pokazali predrasude prema njima. Ukupno 59,9% ispitanika/ca ne odobrava homoseksualnost i smatra da je to bolest koju treba liječiti, a 72,9% se ne slaže da je homoseksualnost prirodna. Zabrinjavajuće je što bi 38,1% ispitanika/ca podržalo poslodavca da ne zaposli nekoga zbog njegove/njene seksualne orijentacije, dok je 39,7% ispitanika/ca reklo da bi im bilo čak i neugodno kada bi znali da je njihov/a komšija/nica LGBTIQ. Utvrđena je veća udaljenost između LGBTIQ osoba i ostalih grupa u odnosu na Rome/Romkinje, pri čemu je 85% ispitanika/ca reklo da ne poznaje nijednu LGBTIQ osobu, što bi moglo podstaknuti negativne predrasude prema ovoj grupi. Kako ZZD precizira da je diskriminacija na osnovu spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta i seksualnih karakteristika zabranjena i treba je suzbijati, potreban je rad svih relevantnih aktera na traženju rješenja za ove vrlo zabrinjavajuće rezultate.

Od početka 2018. godine, broj migranata/tica i izbjeglica koji ulaze u BiH je dramatično porastao, što predstavlja izazov za ljudske i financijske resurse odgovornih institucija i dovelo je do porasta napetosti u društvu, a kao rezultat imamo migrante kao grupu koja se suočava sa rastućom diskriminacijom. Ukupno 72,9 % ispitanika/ca potvrdilo je da je diskriminacija migranata/tica u BiH široko rasprostranjena. Ukupno 78,1 % ispitanika/ca je reklo da ne želi da se migranti/tice naseljavaju u BiH, što je ponovo pokazalo nesklad između percepcije diskriminacije ispitanika/ca i njihovog ličnog stava prema toj grupi.

Istraživanjem ne samo da se dao uvid u to koje su grupe nadiskriminirane u BiH nego su i utvrđeni trendovi o tome kako ispitanici/e vide osobe koje se razlikuju od njih samih po određenim karakteristikama, kao što su etnička pripadnost, vjera i druga uvjerenja. Prema stavovima 79% ispitanika/ca, diskriminacija Srba/Srpkinja, Hrvata/Hrvatica i Bošnjaka/Bošnjakinja u područjima u kojima nisu većina je široko rasprostranjena. Ovaj podatak je potkrijepljen drugim odgovorima iz istraživanja gdje je 42% ispitanika/ca izrazilo da treba izbjegavati sklapanje braka sa pripadnicima/cama drugih nacionalnosti/etničkih grupa, 18,7% ispitanika/ca je izjavilo da im ne bi bilo drago iznajmiti stan pripadnicima/cama druge etničke grupe, a 22,8% ispitanika/ca je izjavilo da osobe koje odbiju da se izjasne o svojoj etničkoj pripadnosti ne bi trebale biti kandidati/kinje na izborima. Ovakvi rezultati ukazuju na važnost da se nastavi s radom na zaštiti ljudskih prava povratnika/ca u BiH i onih koji/e su brojčano manjina u svojim zajednicama. Diskriminatorni stavovi prema manjinskim vjerskim grupama i ateistima/kinjama su također prisutni u cijelom istraživanju te se zbog takvih stavova potvrđuje potreba za daljnjim angažmanom Misije na polju promicanja vjerskih prava i sloboda.

Ovakvi rezultati zahtijevaju da se pažljivije prate incidenti počinjeni iz mržnje ili govor mržnje protiv pripadnika/ca vjerskih grupa i političkih organizacija te da se razvijaju ciljne kampanje za podizanje svijesti i da se u nastavne planove i programe uvedu teme koje se bave otklanjanjem predrasuda.

Takođe je utvrđeno da je diskriminacija na osnovu spola česta među ispitanicima/cama. 29% ispitanika/ca izrazilo je uvjerenje da žene i muškarci nisu jednaki po prirodi tako da i ne mogu imati istu društvenu ulogu. 36,9% ispitanika/ca je izrazilo uvjerenje da su žene bolje prilagođene za brigu o porodici nego za rad izvan kuće, a 34,2% je izjavilo da su muškarci bolji politički lideri od žena. Ovi brojevi pokazuju da stanovnici/e BiH različito gledaju na položaj muškaraca i žena u društvu, a mnogi/e podržavaju tradicionalnu podjelu društvenih uloga prema spolu te na taj način ograničavaju žene u onome šta mogu ili ne mogu raditi. Kada su ove brojke analizirane na osnovu spola ispitanika/ca, otkriveno je da su muškarci veći zagovornici „tradicionalnih” uloga na osnovu spola. Naprimjer, 45,5% muškaraca, ali samo 18,3 % ispitanih žena, izjavilo je da su muškarci bolji politički lideri od žena. Ovim se može objasniti činjenica da uprkos Zakonu o ravnopravnosti spolova BiH, po kojem sve institucije u BiH trebaju imati u svom sastavu najmanje 40% osoba manje zastupljenog spola, i Izbornom zakonu BiH, koji također određuje kvotu od 40% manje zastupljenog spola na listama političkih stranaka, ovaj omjer ne odražava procenat mandata u parlamentima. Nadalje, žene su izjavile da su češće doživjele diskriminaciju na osnovu spola nego muškarci.

Određeni trendovi su primijećeni ne samo gledajući spol ispitanika/ca, već i pri analizi odgovora prema dobi, prihodima i stepenu obrazovanja. Dosljedno, kroz cijelo istraživanje, mlađi ispitanici/ce su imali najniži nivo predrasuda. Naprimjer, 25,1% osoba u dobi od 18 do 29 godina u odnosu na 67% osoba starijih od 60 godina smatra da pripadnici/ce različitog etničkog porijekla ne bi trebali sklapati brak. Zabrinjavajući su diskriminatorni stavovi osoba starijih od 60 godina te ukazuju na potrebu za razvijanjem programa ili provođenjem obuka koje bi bile usmjerene na ovaj dio stanovništva. Pozitivno je što su naponi Misije, kao i naponi drugih agencija u BiH, prema mladima dali značajne rezultate koji su vidljivi u ovom Izvještaju.

Odgovori posmatrani na osnovu nivoa prihoda ispitanika/ca nisu pokazali tako jasne trendove kao dob, ali neki su ipak uočeni. Generalno, osobe iz grupe nižih prihoda svjedočili/e su većoj diskriminaciji u odnosu na osobe iz ostale dvije grupe, a osobe iz grupe nižih i srednjih prihoda doživjele su više diskriminacije u odnosu na osobe iz grupe viših prihoda. Osobe srednjih prihoda percipiraju najviši stepen diskriminacije,

nakon čega slijede osobe iz grupe viših, a zatim nižih prihoda. Ovi trendovi su primijećeni kada je 33,3% ispitanika/ca nižih prihoda, 34,7% srednjih prihoda i 23,4% viših prihoda izjavilo da su bili/e izloženi/e nepravičnom različitom postupanju ili uznemiravanju u prethodnih 12 mjeseci.

Rezultati su pokazali da su diskriminatorni stavovi čvrsto povezani sa nivoom obrazovanja pa osobe s višim nivoom obrazovanja najmanje pokazuju predrasude. Naprimjer, 42,6% osoba sa osnovnim obrazovanjem u odnosu na 18% osoba sa univerzitetskim/fakultetskim obrazovanjem vjeruje da su ateisti/kinje nemoralni. Ispitanici/e sa fakultetskim/univerzitetskim obrazovanjem također su izjavili/e da poznaju više ljudi koji pripadaju različitim grupama u odnosu na osobe sa osnovnim obrazovanjem.

Iako je istraživanje donijelo negativnu sliku o rasprostranjenosti diskriminacije u BiH, ipak postoje neki pozitivni rezultati. Ukupno 77% svih ispitanika/ca podržava desegregaciju škola. Samo 4,2% ispitanika/ca je reklo da izbjegava osobe sa nižim obrazovanjem. Uz to, samo 7,7% ispitanika/ca izrazilo je uvjerenje da ne bi voljelo imati kolegu/icu s ozbiljnim invaliditetom jer bi to značilo da bi morao/la obavljati dio njegovog/njenog posla.

Ovo istraživanje nesporno pokazuje da je još potrebno raditi na osiguravanju nediskriminacije u BiH, za dobrobit svih u državi. Nastavak rada Misije na suzbijanju diskriminacije i promovisanju ljudskih prava ima važnu ulogu za dalji napredak. Misija poziva sve relevantne aktere u državi da doprinesu borbi protiv diskriminacije podizanjem svijesti, osmišljavanjem nastavnih programa, učešćem u aktivnostima kojima se pravi iskorak prema ljudima, ustrajnim radom na slučajevima diskriminacije i poboljšanjem politika i praksi usmjerenih prema osiguranju jednakog postupanja. Misija također poziva institucije BiH, prije svega Instituciju ombudsmena/ombudsmana i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH da vrše periodična istraživanja slična ovome i osmisle programe i strategije za borbu protiv diskriminacije koje se mogu zasnivati na rezultatima ovog izvještaja, kako to zahtijeva Zakon o zabrani diskriminacije. Misija želi ponuditi podršku u osmišljavanju metodologije te staviti na raspolaganje primjere dobre prakse i interno stručno znanje.

Pratite OSCE

Misija OSCE u Bosni i Hercegovini

Fra Anđela Zvizdovića 1, UNITIC Toranj A
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Tel: +387 33 952 100

Fax: +387 33 442 479

press.ba@osce.org

info.ba@osce.org

www.osce.org/bih